खेल पूर्वाधार निर्माणमा सार्वजनिक-निजी साझेदारी

साझेदारीको सम्भाव्यता, नीतिगत प्रस्ताव
एवं कार्यगत रणनीति, योजना र कार्यक्रमको ढांचा

अध्ययन प्रतिवेदन
नेपाल सरकार, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालयकोलागि
परियोजना शोध एवं व्यवस्थापन समूह प्रा लि, काठमाडौं द्वारा तयार गरिएको

आषाढ २०७५

विषय सूचि

१. सार्वजनिक निजी साझेदारी 3

२. पूर्वाधार विकास पृष्ठभूमि 4

३. नीतिगत प्रस्ताव.. 5

क. खेल पूर्वाधार विकासको आधार.. 5

ख. पूर्वाधार विकास र व्यवस्थापन 7

ग. खेल पूर्वाधार विकासमा लगानी.. 7

घ. खेल पूर्वाधारमा सार्वजनिक निजी साझेदारी.. 8

ङ. अन्य प्रावधान 9

४. कार्यगत रणनीति, योजना र कार्यक्रम.. 10

क. रणनीति 10

ख. लगानी.. 11

ग. कार्य योजना 13

अनुसूचि 14

१. अध्ययन परिचय.. 14

१.१ विषय प्रवेश.. 14

१.२ उद्देश्यः.. 14

१.३ अध्ययनको क्षेत्र:.. 15

१.४ अध्ययन विधिः.. 15

१.५ अध्ययनको सीमितता.. 19

२. खेल पूर्वाधार विकासः योजना र साझेदारी संभाव्यता 20

२.१ खेलविधा प्रचलन र विकास.. 20

२.२ खेल पूर्वाधार स्थिति र संभाव्यता.. 23

३.स्थलगत अध्ययनमा सम्पर्क व्यक्तिहरु.. 33

४. एरिना, गुजरात 37

५. फोटो ग्यालरी.. 38

खेल पूर्वाधार निर्माणमा सार्वजनिक-निजी साझेदारी सम्भाव्यता, नीतिगत प्रस्ताव एवं कार्यगत रणनीति, योजना र कार्यक्रमको ढांचा

१. सार्वजनिक निजी साझेदारी

सन् ९० यताका दशकहरुमा विभिन्न मुलुकहरुमा खेल पूर्वाधार विकासमा सार्वजनिक निजी साझेदारी प्रयोग गर्ने प्रचलन बढ्दै गएको पाइन्छ। खेल पूर्वाधार विकास खर्चिलो हुंदै गएको र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगिता पछि पुन:प्रयोग हुन नसकी पूर्वाधारमा गरिएको लगानी डुब्ने स्थिति देखा परेको कारण परम्परागत ढांचाका संरचनाको सट्टा खेल प्रतियोगिता लगायत वैकल्पिक आयोजना र सार्वजनिक तथा व्यापारिक उपयोग सन्निहित गरि निरन्तर प्रयोगमा आउन सक्ने किसिमको र जग्गा भोगाधिकार (लिज)मा उपलब्ध गराइ निजी लगानी पनि आकर्षित हुन सक्ने गरि पूर्वाधार संरचित गर्ने परिपाटीको खोजी र कार्यान्वीत हुन थालेको हो। तलको तालिकाले यस प्रसंगलाई पुष्टि गर्दछ।

क.सं.	मुलुक	खेल पूर्वाधार	विवरण	साझेदारी प्रकार	लागत परिचालन
१	भारत	अहमदाबाद (सन् २०१६)	२०००० दर्शक अटाउने बहूखेल रंगशाला, जस्को एक भाग ४००० दर्शक क्षमताको भित्रीकक्षमा परिवर्तित गर्न सकिने + व्यापारिक प्रयोग स्थल सहित	प्रारुप, निर्माण, सञ्चालन, हस्तान्तरण ३५ वर्ष	लागत भारु ५५० करोड निजी संस्थाबाट
		कर्णाटक इण्टीग्रेटेड खेलकुद विकास केन्द्र (निर्माणाधीन)		निर्माण, सञ्चालन, स्वामित्व	लागत निजी संस्थाबाट
		नइ रायपुर (निर्माणाधीन)		निर्माण, सञ्चालन, हस्तान्तरण	सहुलियत ऋण
२	चीन	राष्ट्रिय ओलम्पिक रंगशाला (सन् २००८)	एक लाख दर्शक अटाउने बहूखेल रंगशाला, ओलम्पिक खेलपछि दर्शकीय क्षमता घटाइएको र व्यापारिक प्रयोगस्थल विस्तार	निर्माण, सञ्चालन, हस्तान्तरण ३० वर्ष	लागत डलर ४२.८ करोड, सहुलियत ऋण
३	सिंगापुर	स्पोर्टस् हब (सन् २०१४)	५५००० दर्शक अटाउने बहूखेल रंगशाला, कभर्डहल + ४१००० वर्ग मि को व्यापारिक प्रयोग स्थल	प्रारुप, निर्माण, वित्त र सञ्चालन- २५ वर्ष	लागत सिंगापुर डलर १.३३ अरव
४	बेलायत	ओलम्पिक पार्क (सन् २०१२)	८०००० दर्शक अटाउने बहूखेल रंगशाला, २०००० क्षमताको आक्वाटिक, १५००० क्षमताको हकी। ओलम्पिक खेलपछि दर्शकीय क्षमता कमगरी अन्य प्रयोगकोलागि रुपान्तरण	निमार्ण ठेक्का जित्नेले बजारदर भन्दा बेशी मुनाफा हिस्सा	लागत पाउण्ड ६२.५ करोड

५	अमेरिका	सेञ्चुरी लिंकफिल्ड एण्ड इभेण्ट सेण्टर, वासिंगटन (सन् २००२)	७२००० दर्शक अटाउने बहूखेल रंगशाला (अमेरिकी फुटबल, सोकर) र प्रदर्शन स्थल	निर्माण र सञ्चालन	लागत डलर ४३ करोड जसमध्ये १३ करोड निजी लगानीकर्ताको

पूर्व-संभाव्यता अध्ययन स्वरुप प्रदेश ४ मा गरिएको अन्र्तकृया र अवलोकन (अनुसूचिमा विस्तृत विवरण) ले खेल पूर्वाधार विकासमा निजीक्षेत्रको लगानी तथ सार्वजनिक निजी साझेदारीका ७ वटै प्रदेशमा अवलम्बन गर्न सकिने निम्न संभावनाहरु देखाएका छन:

- सरकारले जमीन भोगाधिकार (लिज)मा उपलब्ध गराएमा संवन्धित खेल क्लब वा संबन्धित खेल संघले स्वलगानी र वित्तीय कर्जालिइ शहरी क्षेत्रमा खेल पूर्वाधार विकासमा सकृय हुने छन । उदाहरणार्थः
    - आन्तरीक खेलहरुः स्नूकर, स्केटिङ, बाउलिङ, फुटसल, सामरिक खेल, व्यायामशाला/जिमखाना
    - खुला कोर्टमा भलिबल, बास्केट बल, लन टेनिस ।
    - विदेशमा जस्तो फूटबल क्लवहरुको आफ्नै रंगशाला नेपालमा तत्काल संभाव्य नरहेको ।

- सरकारले जग्गाको अतिरिक्त सहुलियत ऋण सुविधा प्रदान गरेमा व्यापारिक स्थल सहितको प्रारुपमा बहूखेल पूर्वाधार विकास गर्न सार्वजनिक निजी साझेदारी आकर्षित हुनेछ । यस बाहेक पनि विभिन्न खेलका पूर्वाधार विकासमा सार्वजनिक निजी साझेदारी आकर्षित गर्न सकिनेछ, उदाहरणार्थः
    - पर्यटकीय आगमन क्षेत्रमा पर्यटन व्यवसायी संघ, होटेल संघ संगः साहसिक खेलहरु, गोल्फ, लन टेनिस, बाइक ट्रेल,
    - आफुलाइ उच्च हैसियतमा उभ्याउन चाहने विद्यालयहरु संगः टेबल टेनिस, बैडमिण्टन, भलिबल, बास्केट बल, फुटबल
    - उद्योग व्यापारका संघ तथा खेलप्रेमी अग्रणी व्यवसायी संगः लन टेनिस, भलिबल, क्रिकेट
    - अन्तर्राष्ट्रिय खेल संघ संगः स्की, स्नोबोर्डिङ, प्याराग्लाइडिङ

२. पूर्वाधार विकास पृष्ठभूमि

सर्वप्रथम खेलकुद विकास नीति २०६७ ले नेपालको खेलकुद क्षेत्रलाई विश्वव्यापी मूल्यमान्यता अनुसार विकास तथा विस्तारगर्न खेलकुदको सांगठनिक ढांचामा समय समपेक्ष सुधारगर्न सरकारी, गैरसरकारी एवं नीजी क्षेत्रका खेलकुद संस्थाविच समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीको वातावरण श्रृजनागर्ने प्रस्तावना सहित परम्परागत तथा ग्रामीण लगायत सबै उपयुक्त खेलकुद, सोकोलागि जिल्ला तथा नगर र गाऊंपालिका एवं सरकारी निकाय, विद्यालय, संस्थान सबै ठाउंमा भौतिक पूर्वाधारको विकास र विस्तार र समावेशी खेलकुद नीति अख्तियार गरेको छ ।

नीति कार्यान्वयनार्थ लागु गरिएको खेलकुद विकास ऐन २०४८ ले राष्ट्रिय खेलकूद परिषद्को स्थापना र यसले गर्ने कामहरु तोकी सो मध्ये आवश्यकतानुसार नेपाल अधिराज्यभर रंगशाला तथा खेलकूद मैदानको निर्माण गरी तिनीहरुको संरक्षण तथा रेखदेख गर्ने समेत उल्लेख गरेको छ । साथै खेलकुद विकास र विस्तारकोलागि प्रत्येक

जिल्लामा जिल्ला खेलकुद विकास समिति र नगर तथा गाउँस्तरमा पनि खेलकुद विकास समिति गठन गर्न सक्ने अख्तियारी दिएको छ ।

पूर्वाधार विकासको विषयमा सार्वजनिक-निजी साझेदारी नीति, २०७२ सार्वजनिक पूर्वाधार तथा सेवाहरूको विकास, पुनर्निमाण तथा सञ्चालनको क्षेत्रमा निजी लगानी आकर्षण गर्ने र उनीहरुको व्यवसायिकता, कार्यकुशलता, उद्यमशीलता एवम् प्राविधिकदक्षताको उपयोग गर्ने उद्देश्यकासाथ सार्वजनिक-निजी साझेदारी नीति अघि सारेको छ । कार्यान्वयनगर्न सकिने पूर्वाधार र सेवाहरू पहिचानगरी प्राथमिकता निर्धारण गरिने र नेपाल सरकारबाट हुने लगानी, सहयोग र प्रतिवद्धता सुनिश्चित गरिने रणनीतिका साथ देहायका मान्यताहरू अङ्गीकार गरेको छः

- सार्वजनिक-निजी साझेदारीलाई सार्वजनिक निकाय र निजी निकाय बिच एक निश्चित समयका लागि हुने करारको रूपमा लिई यस अर्न्तगत् निजी निकायले आयोजनाको लगानी, निर्माण-सञ्चालन, मर्मत सम्भारका सबै वा केही पक्षमा आंशिक वा पूर्ण रूपले सिर्जना हुने सम्भावित जोखिम वहन गर्ने व्यवस्था मिलाउनुका साथै त्यस्तो निकायले उचित मुनाफा लिई सार्वजनिक वा निजी सम्पत्तिको निर्माण र/वा सञ्चालन र/वा मर्मत सम्भार र/वा प्रयोगका माध्यमबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरूपमा सार्वजनिक सेवा प्रदान गर्ने
- यसका साथै नेपाल सरकार, मन्त्रिपरिषद्को स्वीकृति भएमा कुनै सार्वजनिक-निजी साझेदारी आयोजनालाई सार्वजनिक-निजी साझेदारी नीतिको परिधिबाट पूर्णरूपमा बाहिर राख्न सकिने समेत जनाएको छ । साझेदारी अवधारणाको कार्यान्वयनार्थ पहिचान गरिएका क्षेत्रहरूमा आधारित रहेर सबै सार्वजनिक निकायहरूले सार्वजनिक-निजी साझेदारीका आयोजनाहरूको छनौट, स्वरूप तथा उपयुक्तता निर्धारण गर्ने जनाइएको छ । राष्ट्रिय तथा स्थानीय स्तरको सार्वजनिक-निजी साझेदारी आयोजनाको लागि आवश्यक पर्ने जग्गा नेपाल सरकारले आयोजना कार्यान्वयन गर्ने निकायलाई उपलब्ध गराइने पनि उल्लेख भएको छ ।

पूर्वाधार संरचनाको निर्माण तथा सञ्चालनमा निजी लगानी सम्बन्धी ऐन, २०६३ले निजी लगानीमा देहायका कुनै तरिकाबाट परियोजना कार्यान्वयन गर्न सकिने व्यवस्था गरेको छ :-

(क) निर्माण तथा हस्तान्तरण,
(ख) निर्माण, सञ्चालन तथा हस्तान्तरण,
(ग) निर्माण, स्वामित्वकरण, सञ्चालन तथा हस्तान्तरण,
(घ) निर्माण, हस्तान्तरण तथा सञ्चालन,
(ङ) लिज, सञ्चालन तथा हस्तान्तरण,
(च) लिज, निर्माण, सञ्चालन तथा हस्तान्तरण,
(छ) विकास, सञ्चालन तथा हस्तान्तरण,
(ज) अन्य यस्तै तरिकाबाट ।

यस ऐन सम्बन्धी नियमावली, २०६४ले ऐन कार्यान्वयन प्रकृयालाइ स्पष्टता दिएको छ ।

३. नीतिगत प्रस्ताव

क. खेल पूर्वाधार विकासको आधार

१	संघीय तहमा	एसियाली खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालनको परिलक्ष्य

२	प्रदेश तहमा	दक्षिण एसियाली खेलकुद प्रतियोगिता, राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता लगायत प्रति २ वर्षमा प्रादेशिक खेल प्रतियोगिता, खेल विधागत संघहरुले सञ्चालन गर्ने वार्षिक (राष्ट्रस्तर वा प्रदेश स्तरका) प्रतियोगिता र प्रशिक्षण
३	स्थानीय तहमा	खेल विधागत संघहरुले सञ्चालन गर्ने वार्षिक (स्थानीय स्तरका) प्रतियोगिता र प्रत्येक स्थानीय तहमा अन्तरक्लव तथा विद्यालयस्तरीय प्रचलित तथा स्थानीय विशेष खेलका प्रतियोगिता र प्रशिक्षण

- एसियाली खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालनको परिलक्ष्य
    - ३०-४०,००० दर्शक अटाउने बहुखेल रंगशाला र ७-१०,००० दर्शक अटाउने बहुखेल कभर्डहल तथा बहुखेल कोर्टहरुको भक्तपुरमा नव निर्माण
    - काठमाडौं उपत्यकाका विद्यमान रंगशाला, खेलमैदान, कभर्डहल, पौडी पोखरी, सुटिङ रेञ्जहरुको स्तरोन्नति;
    - निम्न खेलका पूर्वाधारको नवनिर्माणः बेसबल, रग्बी, बउलिङ, फेन्सिङ, विएमएक्स, मउण्टेन बाइक, सडक साइक्लिङ, ट्र्याक साइक्लिङ, कलात्मक जिम, लयात्मक जिम, पेन्थालन, इक्वेष्ट्रियन -ड्रेसेज, इभेण्ट, जम्प; डाइभिङ, वाटर पोलो, क्यानोइङ-स्ललोम,स्प्रिण्ट, रोइङ, सैलिङ, जेट स्की, रोलर स्केटिङ, सडक स्केटिङ, रोलर हकी, इनलाइन स्केटिङ, स्केट बोर्डिङ

- तेह्रौं दक्षिण एसियाली खेलकुद प्रतियोगिता, आठौं राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता लगायत प्रति २ वर्षमा प्रादेशिक खेल प्रतियोगिता
    - प्रत्येक प्रदेशमा १५-२०,००० दर्शक अटाउने बहुखेल रंगशाला र ५-७,००० दर्शक अटाउने बहुखेल कभर्डहल तथा बहुखेल कोर्टहरुः प्रदेशस्तरीय विद्यमान रंगशाला, खेलमैदान, कभर्डहलहरुको स्तरोन्नति, नभएकोमा नवनिर्माण
    - प्रत्येक प्रदेशमा निम्न खेलका पूर्वाधारको नवनिर्माणः खो खो, स्क्वाश, शुटिङ, आर्चरी, कुस्ती-फिस्टायल र ग्रेको रोमन, विएमएक्स, मउण्टेन बाइक, सडक साइक्लिङ, ट्र्याक साइक्लिङ, डाइभिङ, पौडी, वाटर पोलो

- प्रत्येक स्थानीय तहमा खेल संरचना र सञ्चालन
    - स्थानीय स्तरको ५-१०,००० दर्शक अटाउने बहुखेल रंगशाला र २-५,००० दर्शक अटाउने बहुखेल कभर्डहल तथा बहुखेल कोर्टहरुः
    - न्यूनतम निम्न खेलका पूर्वाधारः फुटबल, क्रिकेट, भलिबल, बैडमिण्टन, टेबल टेनिस, जिम र स्केटिङ; यीनका उपयुक्त पूर्वाधार भएकोमा स्तरोन्नति नभएकोमा नवनिर्माण
    - स्थानीय परम्परागत खेलकुदहरु पहिचान गरि संरक्षण विकास हेतु पूर्वाधार सिर्जना
    - चाहना वा स्थान आकर्षण भएका अन्यखेलका सम्बन्धमा धरातलिय।पर्यटकीय एवं विशेष खेलकुदहरुको पहिचान गरि सम्भाब्यताको आधारमा पूर्वाधार विकास
    - प्रत्येक माध्यमिक उच्च माध्यमिक विद्यालयमा खेलका मैदान र हल; विशेषतः विद्यालय खेलाडी सिर्जनास्थल भएको हुंदा राष्ट्रिय स्तरका खेलहरु खेलाउन।सिकाउन सकिने गरि विद्यालयहरुमा उमेर सुहाउंदा प्रशिक्षण खेलस्थलहरुको विकास

ख. पूर्वाधार विकास र व्यवस्थापन

पूर्वाधार विकास दीगो उपयोग र लगानी असुली हुने हिसावले संरचित गरिने जस अनुरुप खेल प्रतियोगिता नभएको अवस्थामा अन्य प्रयोजनका साथै नियमित रुपमा सञ्चालित हुने व्यवसाय कक्ष सहितको हुनेछ ।

चरण	प्रकृया
पहिलो	● संघिय सरकारले राष्ट्रस्तरीय, प्रदेश सरकारले प्रदेश स्तरीय तथा गाउं वा नगरपालिकाले स्थानीय तह स्तरीय खेल विकास (खेलविधा, खेलस्थान, पूर्वाधार)को गुरुयोजना भूउपयोग नीतिको परिधिमा रही बनाउने छन ।
दोश्रो	● सम्बन्धित पूर्वाधार विकासकोलागि संघ, प्रदेश वा स्थानीय गाउं वा नगरपालिका सरकारले स्थान तोकी जग्गा भोगाधिकारमा उपलब्ध गराउने छ तर विद्यालय वा सरकारी निकाय वा निजी क्षेत्रले पूर्वस्वीकृत खेल संरचना आ-आफ्नो परिसरमा गर्न सक्नेछन ।
तेश्रो	● तोकिए बमोजिम पूर्वाधार विकासको आर्थिक प्राविधिक संभाव्यता अध्ययन गरि प्रस्तावित प्रारुप सहितको परियोजना निर्माण, सञ्चालन र नियमित संभार प्रस्ताव तयार गरिनु पर्नेछ ।
चौथो	● संभाव्यताको आधारमा पूर्वाधार विकास बहूसहभागितामा गरिनेछ । असम्भाव्य भए पनि प्रतियोगितामा समावेश भएका खेलहरुको प्रतियोगिता समाप्त भएपछि हटाइने गरि अस्थायी पूर्वाधार सिर्जना गर्न सकिनेछ ।
पांचौं	● पूर्वाधार संरचना निर्माणकोलागि आवधिक कार्यान्वयन व्यवस्थापन निकाय तोकी नतीजामूलक जवाफदेहीता सहित जिम्मेवारी दिइनेछ । यस्तै निर्माण पश्चात आवधिक समयकोलागि वा प्रतियोगितामूलक सञ्चालन र संभारको पनि जवाफदेहीता सहित जिम्मेवारी दिइनेछ ।

ग. खेल पूर्वाधार विकासमा लगानी

१	निजीलगानीमाः	● तोकीएका खेल पूर्वाधारहरु ○ व्यवसायी, व्यवसाय संघ, खेल क्लब वा संघले ○ विद्यालयहरुले ○ विदेशी खेल सम्बन्धि संस्थाहरुले
२	सार्वजनिक निजी साझेदारीमा	● सरकारको लगानी सहितको हुने बहुखेल रंगशाला, कोर्ट र कभर्डहल ● सरकारको लगानी रहितको हुने एकल तथा संयुक्त खेलका अन्य तथा स्थान विशेषका पूर्वाधार
३	सरकारको स्वलगानीमा	● कुनै तोकिएको खेल पूर्वाधारको विकास सरकारले स्वलगानीमा मात्र पनि सीमित गर्न सक्नेछ

पूर्वाधार विकासमा सकृयता र लगानी सहभागिता यस प्रकार गराउने:

- अन्तर्राष्ट्रीय प्रतियोगिता योग्य बहुखेल पूर्वाधार (रंगशाला, कोर्ट, कभर्ड हल) को विकासमा संघिय सरकारको सकृयतामा स्वदेश तथा विदेशका विभिन्न श्रोतको सहभागिता परिचालन गर्ने
- प्रदेशस्तरीय बहुखेल पूर्वाधार (रंगशाला, कोर्ट, कभर्ड हल) को विकासमा संघिय सरकार सहित राष्ट्रिय खेलकुद परिषदको सकृयतामा प्रदेश सरकार र निजी साझेदारी संमिश्रण गर्ने
- प्रदेशस्तरीय एकलखेल पूर्वाधार (रंगशाला, कोर्ट, कभर्ड हल) को विकासमा प्रदेश सरकार सहित सम्बन्धित खेल संघको सकृयतामा स्वदेशी वा विदेशी साझेदारी सुनिश्चित गर्ने
- विशेष तोकिएका खेलको पूर्वाधार विकास विशिष्ट निकायको सकृयतामा बहुसहभागिता खुला राखि कार्यान्वित गर्ने (जस्तै इक्वेष्ट्रियनमा नेपाली सेना, स्की र रक क्लाइम्बिङमा नेपाल पर्वतारोहण संघ, आदि)
- स्थानीय तहमा एकौटा बहुखेल पूर्वाधार (रंगशाला, कोर्ट, कभर्ड हल) को विकासमा स्थानीय सरकारको संयोजनमा प्रदेश सरकार सहित खेल संगठन र स्थानीय निजी व्यवसायीसंगको साझेदारी सम्मिलित गर्ने,
- विद्यालयमा खेल पूर्वाधारको विकास स्थानीय विद्यालय संघको सकृयतामा सहभागी विद्यालयको सकृयतामा निर्माण र सञ्चालन गर्ने ।
- विशेषत स्थानीय परम्परागत लगायत प्रचलनमा आएका खेलहरुका पूर्वाधार विकास तोकिएको मापदण्ड बमोजिम व्यवसायमूलक हिसावबाट निर्माण र सञ्चालन गर्न दिइने

घ. खेल पूर्वाधारमा सार्वजनिक निजी साझेदारी

सरकारले बहूखेल पूर्वाधार विकासमा व्यवसायिक पक्ष सहितको आर्थिक प्राविधिक अध्ययन र संरचना प्रस्ताव प्रतिवेदन तयार गराउनेछ । तत्पश्चात जग्गा भोगाधिकारमा उपलब्ध गराइ पूर्वाधार विकासमा निम्न तरीकाको साझेदारीको प्रस्ताव आह्वान गर्नेछ:

क्र.सं.	खेल पूर्वाधार	सरकार	निजी साझेदार	साझेदारी आकर्षण
१	संघीय तहमा अन्तर्राष्ट्रीय प्रतियोगिता योग्य बहुखेल पूर्वाधार (रंगशाला, कोर्ट, कभर्ड हल)	जग्गा, परियोजना प्रस्ताव तयारी लागत पुरै, निमार्णलागतको २५ प्रतिशत	लगानी जुटाइ निर्माण, सञ्चालन तथा हस्तान्तरण	सहुलियत ऋण सुविधा, आयकर छुट, सरकार संग सहमति गरिए बमोजिम खेल सञ्चालनकर्ता बाट शुल्क,
२	प्रदेश तहमा राष्ट्रियस्तरको बहुखेल पूर्वाधार (रंगशाला, कोर्ट, कभर्ड हल)	जग्गा, परियोजना प्रस्ताव र निमार्णलागतको १५ प्रतिशत		

३	स्थानीय तहमा स्थानीयस्तरको बहुखेल पूर्वाधार (रंगशाला, कोर्ट, कभर्ड हल)	जग्गा, परियोजना प्रस्ताव र निमार्णलागतको १० प्रतिशत		अन्य प्रयोजन र व्यापारिक क्षेत्रमा सेवा शुल्क र बहाल आम्दानी
४	एकल तथा संयुक्त खेलका अन्य तथा स्थान विशेषका पूर्वाधारहरु	जग्गा, परियोजना प्रस्ताव र निमार्णलागतको ० प्रतिशत		

- निजी साझेदार एकल तथा संयुक्त हुन सक्नेछ ।
- साझेदारी प्रस्ताव कर्ताले आफ्नो स्वलगानी सहित लागतको बांकी परिमाणमा सरकारबाट माथि उल्लिखित मध्ये कति प्रतिशत र अन्य विविध श्रोतबाट अनुदान वा सहयोग तथा ऋण परिचालन कति र कसरी परिपूर्ति गर्ने र निर्माण, सञ्चालन र मर्मत संभार कसरी व्यवस्थापन गर्ने हो सो खुलाइ प्रस्ताव पेश गर्नु पर्नेछ ।
- पेश गरिएका प्रस्तावहरुको विश्वसनीयता जांच गरि उपयुक्त प्रस्तावकको छनौट गरि साझेदारीको संझौता गरिने ।
- विविध श्रोतबाट अनुदान वा सहयोग निम्न प्रकारको हुन सक्नेछः
  - रंगशालाको खण्डित भाग अथवा एक हल वा एक कोर्ट निजी सहयोग कर्ताको नाममा त्यो भाग, हल वा कोर्ट रहने वा
  - निर्माण पछि त्यस भाग हल वा कोर्ट सञ्चालन गरिदां हुने आम्दानीको निश्चित हिस्सा सम्बन्धित निजी व्यवसायीलाइ दिइने
- संझौता पश्चात सरकारको लगानी सहभागिता हुने साझेदारीमा संयुक्त परियोजना सञ्चालन कम्पनी गठन हुने ।
- निमार्ण अनुमति पाएको ३० वर्ष सम्म निजी साझेदारले सञ्चालन व्यवस्थापन र मर्मत संभार तथा पूर्वाधार अध्यावधिकरण गर्नु पर्नेछ र तत्पश्चात सम्बन्धित पूर्वाधार सरकारलाइ हस्तान्तरित हुनेछ ।
- खेल पूर्वाधार सञ्चालन भन्नाले खेल (प्रतियोगिता तथा प्रशिक्षण)कोलागि तथा खेल नभएको समय बैठक सेमिनार तथा विशेष पर्व महोत्सव मनाउनकोलागि उपलब्ध सुविधा सहज गराउनु हुनेछ । यस बाहेक व्यापारिक क्षेत्र भांडामा लगाउनु हुनेछ ।
- पूर्वाधार उपयोग गर्ने सम्बन्धित खेल संघ।क्लव वा अन्य संस्थाबाट पूर्वाधार सञ्चालकले एकमुष्ट शुल्क उठाउनेछ वा दर्शकबाट उठाइने शुल्कको निश्चित प्रतिशत हिस्सा प्राप्त गर्नेछ । यस्तै खेल पूर्वाधारको व्यापारिक क्षेत्रबाट बहाल लगाइ भांडा उठाउनेछ ।
- यसरी आर्जन गरिने लाभबापत सञ्चालनको दशवर्ष सम्म आयकर तिर्नुपर्ने छैन । टिकट वा सेवा बिक्रीमा भने सरकारले निश्चित प्रतिशत सेवा दस्तूर लिनेछ ।

<u>ङ. अन्य प्रावधान</u>

साझेदारी नगरिएको वा साझेदारीको अवधि सकिएको अवस्थमा खेल सञ्चालन र पूर्वाधार मर्मत संभारको जिम्मेवारी यस प्रकार हुनेछः

- राष्ट्रीय खेलकुद परिषदद्वारा अर्न्तराष्ट्रिय र राष्ट्रिय खेल प्रतियोगिताहरु सञ्चालित हुनेछन तथा अन्तर्राष्ट्रीय स्तरको बहुखेल रंगशाला कभर्डहल तथा कोर्टहरुको मर्मत संभारको जिम्मेवारी पनि रहनेछ ।
- प्रदेश सरकारको अगुवाइमा प्रादेशिक खेल प्रतियोगिताहरु सञ्चालित हुनेछ तथा राष्ट्रीय स्तरको बहुखेल रंगशाला कभर्डहल तथा कोर्टहरुको मर्मत संभारको जिम्मेवारी पनि रहनेछ ।
- स्थानीय सरकारको अगुवाइमा स्थानीय खेल प्रतियोगिताहरु सञ्चालित हुनेछ तथा स्थानीय स्तरको बहुखेल रंगशाला कभर्डहल तथा कोर्टहरुको मर्मत संभारको जिम्मेवारी पनि रहनेछ ।
- खेल विधागत प्रतियोगिताहरु राखेप वा सम्बन्धित प्रदेश वा स्थानीय सरकारको अनुमतिमा सम्बन्धित खेलसंघले गर्नेछन तथा प्रयोग गरिएको पूर्वाधारको लगत्तै मर्मत संभारको जिम्मेवारी पनि रहनेछ ।
- तोकीएका एकल खेल रंगशाला कभर्डहल तथा कोर्टहरुको मर्मत संभारको जिम्मेवारी सम्बन्धित खेलसंघ रहनेछ र सो भएनभएको अनुगमन सरकारद्वारा गरिनेछ ।

४. कार्यगत रणनीति, योजना र कार्यक्रम

क. रणनीति

प्रस्तावित नीतिले मार्गदर्शन गरेबमोजिम खेल पूर्वाधार विकासको निम्न परिलक्ष्य हुनेछः

- समग्र राष्ट्रमा एशियाली खेलकुद प्रतियोगितामा समाबेश हुने खेल सञ्चालन गर्न सकिने बहुखेल रंगशाला, कोर्टयार्ड र कभर्डहलका साथै विशेष खेलका तत्सम्बन्धि पूर्वाधार सिर्जना २० वर्ष भित्र गरिनेछ ।
- ७ वटै प्रदेशमा दक्षिण एशियाली तथा राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगितामा समाबेश हुने खेल सञ्चालन गर्न सकिने बहुखेल रंगशाला, कोर्टयार्ड र कभर्डहल सिर्जना १० वर्ष भित्र गरिनेछ ।
- ७५३ वटै स्थानीय तहमा आन्तरीक प्रतियोगिता गर्न सकिने बहुखेल रंगशाला, कोर्टयार्ड र कभर्डहल १५ वर्षे कमिक योजना बनाइ विकास गरिनेछ ।
- खेल विशेष एकल पूर्वाधारको विकास आवश्यकताको साथै स्थान उपयुक्तता र संभाव्यताको आधारमा गरिनेछ ।

खेल पूर्वाधार विकास निम्न रणनैतिक बाटो भै लक्ष्यित र कार्यान्वीत गरिने छः

अ. संघ, प्रदेश र स्थानीय तह सबैले खेल विधा र स्थान चयन सहितको प्रशिक्षण र प्रतियोगिताकालागि खेल पूर्वाधार विकास गुरु योजना बनाउनेछनः

- बहूखेल पूर्वाधार
    - १ अन्तर्राष्ट्रीय स्तरको ३०-४०,००० दर्शक अटाउने बहुखेल रंगशाला र ७-१०,००० दर्शक अटाउने बहुखेल कभर्डहल तथा बहुखेल कोर्टहरु
    - ७ राष्ट्रीय स्तरको १५-२०,००० दर्शक अटाउने बहुखेल रंगशाला र ५-७,००० दर्शक अटाउने बहुखेल कभर्डहल तथा बहुखेल कोर्टहरु

- ○ ७५३ स्थानीय स्तरको ५-१०,००० दर्शक अटाउने बहुखेल रंगशाला र ३-५,००० दर्शक अटाउने बहुखेल कभर्डहल तथा बहुखेल कोर्टहरु
- ● खेल विशेष एकल पूर्वाधार
  - ○ नेपालले उच्च प्राथमिकतामा राखेका खेलहरु -क्रिकेट, फुटबल आदि खेल शिक्षालय सहित
  - ○ स्थानीय विशेष खेलहरु
  - ○ पर्यटकीय आकर्षणका साहसिक खेलहरु
  - ○ उच्च धरातलिय प्रशिक्षण आकर्षित हुने खेलहरु
  - ○ विद्यालयस्तरमा अंगालिएका खेलहरु -उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने विद्यालयहरुमा न्यूनतम पूर्वाधार
  - ○ शहरी वातावरणमा मौलाएका खेलहरु -निजी वा खेलसंघको लगानीमा तयार गरिने पूर्वाधार
  - ○ निजी लगानीकोलागि खुला गरिएका खेलहरु

आ. गुरुयोजना बमोजिम सबै खेल पूर्वाधारको विकास व्यवसायिक पक्षसमावेश सहितको हुनेछ।

- ○ प्रत्येक खेल स्थानको आ-आफ्नै व्यवसायिक गुञ्जायस हुने भएकोले आर्थिक प्राविधिक र वातावरणीय संभाव्यता र परियोजनाको विस्तृत इञ्जीनियरिङ सो स्थानको अध्ययनमा आधारित गरिनु पर्नेछ।
- ○ प्रत्येक खेल पूर्वाधार तोकिएको मापदण्ड बमोजिम विकास गरिनुपर्नेछ र ती सबै बाल मैत्री, लैंगिक मैत्री र अपांग मैत्री हुनुपर्नेछ।

इ. सबै बहूखेल र तोकिएका विशेष एकलखेल पूर्वाधार विकासकोलागि सरकारले जमीन भोगाधिकार (लिज)मा उपलब्ध गराउनेछ तथा पूर्वाधार विकासमा बहूपक्षिय लगानी सन्निहित गरिनेछः

- ○ बहूखेल रंगशालामा सरकार (पूर्वाधारको स्तर हेरी एक वा तीनै तह)को लगानी रहनेछ र स्वदेश तथा विदेशबाट पारदर्शीरुपमा अनुदान पनि स्वीकार्न सकिनेछ।
- ○ बहूखेल कोर्ट तथा कभर्डहलमा सार्वजनिक निजी साझेदारी लगायत सञ्चालनको आर्थिक संभाव्यताको आधारमा वित्तीय ऋण परिचालन गरि कार्यान्वीत गर्न सकिनेछ, यसकोलागि कार्यान्वयन पूर्व नै सरकार, सम्बन्धित खेल संघ र सञ्चालनकर्ता :व्यवस्थापन बीच संझौता भएको हुनुपर्नेछ।
- ○ विशेष एकलखेल पूर्वाधार सार्वजनिक निजी साझेदारीमा व्यवस्थापकीय संझौता सहित सम्पन्न गर्न खुला गरिनेछ।
- ○ विद्यालय तथा खेल संघ र निजी लगानीमा तयार गरिने पूर्वाधार सम्बन्धितले सरकार संग अनुमतिलिइ तोकिएको मापदण्ड बमोजिम विकास र सञ्चालन गर्न सक्नेछन।

ख. लगानी

सरकारले जग्गा उपलब्ध गराएर त्यहां बहुखेल पूर्वाधार (रंगशाला, कोर्ट, कभर्ड हल) विकास गर्न आजको मूल्यमा निम्न बमोजिम पूंजीगत लगानी आवश्यक पर्दछः

Multipurpose Stadium Construction					
Capacity: 20000 - 25000 pax					
S.N.	**Description**	**Area**	**Unit**	**Rate**	**Amount**
A	**Building Works**				
1	Main Grandstand	45000	M²	20,000.00	900,000,000.00
2	Ancillary Buildings	10000	M²	10,000.00	100,000,000.00
3	Running Track and Infield Item	1	job.	150,000,000.00	150,000,000.00
4	Seating 25,000 nos.	25000	set.	15,000.00	375,000,000.00
	Total				**1,525,000,000.00**
B	**External Works**				
1	Grass Training Pitch	1	job	5,000,000.00	5,000,000.00
2	Synthetic Training Pitch	1	job	6,000,000.00	6,000,000.00
3	Floodlighting (per pitch)	2	No.	500,000.00	1,000,000.00
4	Warm Up Area and Track	1	job	7,500,000.00	7,500,000.00
5	Car Park and Landscaping	500	No.	50,000.00	25,000,000.00
	Total				**44,500,000.00**
	Grand Total (A+B)				**1,569,500,000.00**

Multipurpose Indoor Covered Hall					
Capacity: 5000 pax					
S.N.	**Description**	**Area**	**Unit**	**Rate**	**Amount**
A	**Building Works**				
1	12 Court Sports Hall	5000	M²	30,000.00	150,000,000.00
2	Car Park/ Landscaping - participants	50	No.	100,000.00	5,000,000.00
3	Car Park/ Landscaping - spectators	100	No.	50,000.00	5,000,000.00
	Total				**160,000,000.00**

सम्बन्धित स्थानमा परियोजना अध्ययन गर्दा त्यहां तोकिए बमोजिमको खेल पूर्वाधार विकास गर्न लाग्ने लागत निश्चित हुनेछ । माथिको अनुमानमा जग्गा बाहेक एउटा अन्तर्राष्ट्रीय स्तरको बहुखेल रंगशाला, कभर्डहल तथा कोर्टहरु तयार गर्न रु ४ अरव आवश्यक पर्नेछ । ७ वटा राष्ट्रीय स्तरको बहुखेल रंगशाला, कभर्डहल तथा कोर्टहरु तयार गर्न रु २ x ७ अरव आवश्यक पर्नेछ तथा ७५३ स्थानीय स्तरको बहुखेल रंगशाला, कभर्डहल तथा कोर्टहरु तयार गर्न रु १ x ७५३ अरव आवश्यक पर्नेछ । यो रकम व्यवसायिक पक्ष हिसाब नगरिकन हो ।

खेल पूर्वाधारमा मात्र सीमित गरिएमा लगानी नउठ्न सक्छ। व्यवसायिक स्थल सहितको वा व्यवसायिक रुपान्तरण गर्न सकिने किसिमको खेल पूर्वाधार विकास सार्वजनिक निजी साझेदारीकोलागि अपरिहार्य छ। सो सन्निहित बहुखेल रंगशाला, कभर्डहल तथा कोर्टहरुको विकास प्रारुप तयार गरिए पश्चात निजी लगानी आकर्षण गर्न सकिने छ।

ग. कार्य योजना

खेल पूर्वाधारको व्यवसायिक अवधारणा सहितको विकास कार्यान्वयनार्थ निम्न कार्ययोजना तय गरिएको छ:

क सं	कार्य विवरण	२०७५।७६	३ वर्ष	१० वर्ष	१५ वर्ष	२० वर्ष
१	नीति तथा कार्यक्रमको सार्वजनिकरण	#				
२	सरकारको तीनै तहबाट गुरुयोजना तयार	#				
३	उपयुक्त पूर्वाधारको संभार र स्तरोन्नति		#			
४	पूर्वाधार निमार्णको परियोजना प्रतिवेदन		#			
५	पूर्वाधार निमार्णको तयारी र संझौता		#			
६	पूर्वाधार निमार्णको चरण					
६.१	राष्ट्रस्तरीय बहूखेल पूर्वाधार			#	#	#
६.२	प्रदेशस्तरीय बहूखेल पूर्वाधार			#		
६.३	नगरपालिकास्तरीय बहूखेल पूर्वाधार			#	#	
६.४	गाउंपालिकास्तरीय बहूखेल पूर्वाधार				#	#

अनुसूचि

१. अध्ययन परिचय
१.१ विषय प्रवेश

राष्ट्रिय खेलकुद नीति २०६७ ले सरकारी, गैरसरकारी एवं निजी क्षेत्रका खेलकुद संस्थाबीच समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीको वातावरण सिर्जना गरी खेलकुदलाई जनजीवनको अभिन्न अंग बनाउन. शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक र नैतिक क्षमतायुक्त मानव संसाधनको विकास गर्ने लक्ष्यका साथ राष्ट्रको खेलकुद क्षेत्रको व्यापक विकास तथा विस्तार गर्न खेलकुदमा निजी क्षेत्रको सहभागिता र लगानीका अवसरहरुमा वृद्धि गर्ने उद्देश्य राखेको छ । चौधौँ योजना (२०७३-२०७६)ले राष्ट्रिय विकासको अभियानमा एकजुट हुन र खेलकुदको विकास र विस्तारमा सयम सापेक्ष सुधार गर्न सरकारी, गैरसरकारी एवं निजी क्षेत्रबीच समन्वय, सहकार्य एवं साझेदारीको वातावरण सिर्जना गरि खेलकुद विकास र विस्तार गर्ने प्रयासको प्रतिबद्धता गरेको छ । "सबैका लागि खेलकुद" भन्ने अभियानलाई साकार पार्न खेल पूर्वाधार निर्माण र संरक्षणको कार्यका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरि पूर्वाधार विकासमा सार्वजनिक निजी साझेदारीको मान्यताका आधारमा निजी क्षेत्रमा उपलब्ध साधनस्रोत, कौशल, प्रविधि र श्रमलाई सार्वजनिक महत्वका कार्यमा उपयोग गर्न सकिने आधार **सार्वजनिक निजी साझेदारी नीति, २०७२** ले प्रदान गरेको छ । यसका साथै पूर्वाधार विकास र खेलकुद विकासको कार्यलाई नियमन र व्यवस्थित गर्न बनेका खेलकुद विकास ऐन, २०४८, सार्वजनिक पूर्वाधार संरचना निर्माण, संचालन तथा हस्तान्तरण सम्बन्धी नीति २०५७, पूर्वाधार संरचनाको निर्माण तथा संचालनमा निजी लगानी सम्बन्धी ऐन २०६३ र नियमावली २०६४ आदिले सार्वजनिक-निजी साझेदारीको क्षेत्रमा स्थानिय तहमा स-साना पूर्वाधार सम्बन्धी कार्यलाई मार्गनिर्देशन गरेका छन् ।

औचित्यः

स्थानीय तथा परम्परागत खेलहरुको उत्थान एवं राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त गरेका र अर्न्तराष्ट्रिय रुपमा सहभागिता जनाउन सकिने खेलहरुको सञ्चालन लगायत अरुदेशका खेलाडीलाइ उपयुक्त भौगोलिक उचाइमा खेल प्रशिक्षण तर्फ पर्यटकीय आकर्षण सम्बन्धमा विभिन्न विधाका खेलहरु चयनका साथै संभाव्य ढांचामा सार्वजनीक नीजि साझेदारीमा आवश्यकीय पूर्वाधारको विकासलाइ उपयुक्त नीतिगत मार्गदर्शन र सोही बमोजिम कार्ययोजनाको निर्देशनकोलागि प्रस्तावित अध्ययनको अपरिहार्यता महशूस गरिएको छ ।

१.२ उद्देश्यः

उल्लिखित औचित्यतालाइ दृष्टिगत गरि खेलकुद पूर्वाधार निर्माणमा सार्वजनिक-निजी साझेदारी सम्भाव्यता अध्ययनले निम्न उद्देश्य राखेको छः

- नेपालको खेलकुद क्षेत्रलाई विश्वव्यापी मान्यता र मापदण्ड बमोजिम विकास गर्नका निमित्त खेल पूर्वाधारको निर्माण, संचालन र संरक्षण कार्यमा सरकारी, गैर सरकारी एवं निजी क्षेत्रको सहभागीता, समन्वय र साझेदारीको सम्भाव्यता अध्ययन गर्नु, र यसको आधारमा
- बृहत्तर रुपमा साझेदारीको वातावरण निर्माण गर्न समेतकोलागि नीतिगत प्रस्ताव तथा कार्यगत रणनीति, योजना र कार्यक्रमको ढांचा सिफारिस गर्नु ।

१.३ अध्ययनको क्षेत्र:

अध्ययनकालागि तय गरिएका उद्देश्यहरूको प्राप्तिकालागि सम्बन्धी सम्भाव्यता अध्ययनले प्रदेश र स्थानीय तहमा प्रतियोगितात्मक-खेल सञ्चालनकोलागि सार्वजनिक-निजी साझेदारीमा बहुउद्देश्यीय खेलस्थल संरचना (Multipurpose Sports Facility) र सार्वजनिक शैक्षिक संस्थाहरुमा खेलाडी विकासकोलागि आधारभूत खेलस्थलको संरचना पक्षलाई ध्यान दिइएको छ । साझेदारी मार्फत खेलकुदलाइ व्यवसायिक रुपमा सञ्चालन गरी आयआर्जन रोजगारी सृजना र देशको प्रतिष्ठा बढाउन आवश्यकीय प्रावधान सहितको कार्यढांचा तय गर्नेमा जोड दिइएको छ ।

सम्भाव्यता अध्ययनको कार्यक्षेत्र निम्न रहेका छन्:

- ग्रामीण, परम्परागत, साहसिक, लगायत राष्ट्रिय एवं अन्तराष्ट्रियस्तरमा खेलिने खेलहरू र ती खेल विधाहरूको संरचनात्मक स्वरुप विवरणका साथै अन्यत्र तीनका सञ्चालन र दर्शकीय कक्ष लगायत पूर्वाधारका आवश्यकीय प्राविधिक प्रबन्ध
- सोको आधारमा मौजुदा पूर्वाधारहरूको अवस्थाको अध्ययन गरि त्यस क्षेत्रमा सुधार गर्नुपर्ने तथा भविष्यमा निर्माण गर्नुपर्ने खेल विधागत पूर्वाधार पक्षहरुको निर्क्यौल
- उपरोक्तकै सन्दर्भमा सामाजिक सांस्कृतिक, बालमैत्री, महिलामैत्री, अपांगमैत्री सहित खेल्नका लागि उपयुक्त वातावरण सहितको व्यवस्था के गरिनु पर्ने, निर्माण गर्नुपर्ने पूर्वाधारको समय र लागतको अनुमान
- संघ, प्रदेश र स्थानीय तह एवम् सार्वजनिक शैक्षिक संस्थाहरुमा खेल पूर्वाधार निर्माण र संरक्षणमा सार्वजनिक निजी साझेदारीको सम्भाव्य खाका
- उक्त निरुपणलाई दृष्टिगत गरि अन्य प्रदेश समेतमा खेल पूर्वाधार विकासमा सार्वजनिक निजी साझेदारीकोलागि नीतिगत प्रस्तावको साथै रणनीति, योजना र कार्यक्रम तर्जुमागर्ने ढांचा

१.४ अध्ययन विधि:

संभाव्यता अध्ययन पोखरा केन्द्रीत गरि प्रदेश ४ मा गरिएको छ। अध्ययनमा निम्न विधि प्रयोग गरिएको छ:

- खेलविधा
  - बहुउद्देश्यीय खेलस्थल संरचनाकोलागि ग्रामीण, परम्परागत, साहसिक, लगायत राष्ट्रियस्तरमा खेलिने खेलहरूको सूचिकरण
  - ग्रामीण, परम्परागत खेलको हकमा ती खेल विधाहरूको विवरण ती खेलका मान्य अभिलेख र सो नभए ती खेलका अग्रण्य व्यक्तित्वसंग छलफल
  - राष्ट्रियस्तरका र अन्तराष्ट्रिय खेलहरुका हकमा ती खेल विधाहरूको विवरणकासाथै अन्यत्र तीनका सञ्चालन र दर्शकीय कक्ष लगायत पूर्वाधारका आवश्यकीय पक्षहरुको विवरण

- संभावना
  - उल्लिखित खेलहरुको संभावनाबारे उपयुक्तता विषय स्थानीय खेलसरोकारवालाहरुसंग अर्न्तकृया
  - प्रस्तावित खेलहरुको विधागत विवरणको आधारमा पोखरा, मुस्ताङ र लमजुङमा स्थान अवलोकन र स्थानीय खेलविद तथा सरोकारवाला संग अर्न्तकृया

- ती क्षेत्रमा सम्बन्धित खेलका मौजुदा पूर्वाधारहरूको अवस्था तथा सामाजिक, सांस्कृतिक, बालमैत्री, महिलामैत्री, अपांगमैत्री उपयुक्त वातावरण सहितपूर्वाधार पक्षहरुको व्यवस्था सहित भविष्यमा निर्माण गर्नुपर्ने पूर्वाधार आवश्यकता त्यसको प्रयोग र दर्शकीय संभावना

- लागत
  - संभार र निर्माणको विद्यमान अवस्थितिबारे प्राविधिकहरुसंग छलफल र देशका अन्यत्र क्षेत्रमा खेल विधाअनुरुप पूर्वाधारको लागत र विदेशमा समेत तिनको निर्माण गर्दाको लागतलाइ आधारको रुपमा लिइ उल्लिखित प्राविधिक प्रारुप बमोजिम पूर्वाधारको सुधार तथा निर्माण गर्दाको लागत अनुमान
- सार्वजनिक निजी साझेदारी
  - प्रदेश र स्थानीय तह एवम् सार्वजनिक शैक्षिक संस्थाहरुमा खेल पूर्वाधार निर्माण र संरक्षणमा साझेदारीको संभावना स्थानीय अग्रण्य सूचनादाता (Key Informants) संग अन्र्तकृया गरी शैक्षिक संस्था र निजी उद्यम वर्ग लगायतका प्रतिनिधि समूह छलफल (Focused Group Discussion)
  - सोही अनुमानको आधारमा सार्वजनिक निजी साझेदारीको सरकारको नीतिगत प्रावधान समेत हेरी खेलविधा र खेलस्थलसंग सम्बद्धहुन सक्ने निजी (शैक्षिक संस्था । निजी उद्यम । दाता) सहभागिता (मात्रा र प्रकार) को आकलन गरि साझेदारीको नीतिगत प्रस्ताव र कार्यगत ढांचाको मसौदा तयार

अध्ययन अनुसन्धान रणनीति

अवलोकन र अन्र्तकृया गरि सोको विश्लेषणको आधारमा पूर्वसंभाव्यता अध्ययन गरिएको छ । पोखरालाई अध्ययनको केन्द्रविन्दूको रुपमा तथा मुस्ताङ र लमजुङलाई सहायक क्षेत्रको रुपमा लिइ प्रदेश ४ को अन्य जिल्लामा सोही आधारमा खेलविकासको खाका तय ।

सूचना तथा तथ्यांक प्राप्तिकोलागि प्राथमिक क्षेत्र सम्बन्धित क्षेत्रिय र जिल्ला खेलकुद विकास समितिका पदाधिकारी, जिल्ला समन्वय समितिका पदाधिकारी महानगरपालिका र गाउँपालिका, केन्द्रीय र स्थानीय प्रशासन लगायत सम्बद्ध निकायका पदाधिकारी सँग छलफल गरिएको छ । अध्ययन स्थलका बासिन्दा, जनप्रतिनिधिहरु, खेलसंघका पदाधिकारीहरू र सो सँग सम्बन्धित विज्ञ एवम् सरोकारवालाहरू सँग जानकारी लिइएको छ ।

पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित लेख रचना, पुस्तक तथा अन्य प्रकाशित सामग्रीहरू तथा अन्य निकायहरूबाट यस सम्बन्धी अध्ययन भएका प्रतिवेदनहरूलाई सहायक श्रोतको रूपमा प्रयोग गरिएको छ । खेलकुद पूर्वाधार निर्माणमा सार्वजनिक-निजी साझेदारीको संभाव्यता अध्ययन गर्दा खेलकुद पूर्वाधारको प्रकृति, स्थल, आन्तरिक र बाह्य यातायात, संचार, भौगोलिक अवस्था, खेल मैत्री संस्कृति, वातावरणीय पक्ष, आवासीय पक्ष, पर्यटकीय गन्तव्य, सुरक्षा सेवा, सम्बन्धित क्षेत्रमा पार्नसक्ने आर्थिक र सामाजिक प्रभाव लगायतका विषय एवं अन्य आवश्यक विषय एवं सुविधाहरूको बारेमा तथ्यांक संकलन र विश्लेषण गरिएको छ । उल्लिखित जिल्लाका सम्भाव्य क्षेत्रहरूको स्थलगत अध्ययन/भ्रमण गरिएको छ ।

अन्तरक्रिया

अध्ययन विधि प्रयोग गर्दा विषयगत अन्र्तकृया सूचि (Check list)प्रयोग गरी आवश्यक सूचना तथा तथ्यांक संकलन गरिएको छ । खेलस्थल अवलोकन लगायत अग्रण्य सूचनादाता (Key Informants) र प्रतिनिधि समूह छलफल (Focused Group Discussion) सबै कार्यमा सम्बन्धित अन्र्तकृया सूचिको प्रयोग गरिएको छ ।

निम्न प्रसंगहरु अन्र्तकृयाको विषय वस्तु रहे:

- स्थानीय परम्परागत खेलहरु र प्रतियोगित्मक अन्य खेलहरु र तिनको सञ्चालन कहां, कहिले, कस्ले
- विभिन्न खेलका पूर्वाधार, कसको जिम्मामा रहेको र कुन स्थितिः राम्रो, संभार गर्नुपर्ने, हालत बिग्रिएको
- शैक्षिक संस्थाहरुमा खेल पूर्वाधार स्थिति, कुन खेल र कोसंग सम्बधन
- त्यस जिल्ला, गाउं । नगरपालिकामा खेल विकासको संभावनाः कुन खेल, कुन स्थान र कसरी, भौगोलिक प्रकृति, वातावरण, खेलमैत्री संस्कृति, यातायातको सरसुविधा,
- खेल विकास समिति र खेल संघहरुको सकृयता स्थिति
- पूर्वाधार विकास, संभार र सञ्चालनमा निजी क्षेत्रको आकर्षण स्थितिः कुन खेल, कुन निजी समूह
- सार्वजनिक निजी साझेदारी अवलम्बन कसरी गर्न सकिन्छः सरकारले के गरिदिनु पर्‍यो, निजी क्षेत्रले कसरी गर्ने हो ।
- खेल अनुसार स्थानीय प्रतियोगिताको संभावना र दर्शकीय उपस्थितिको अनुमान र टिकट मूल्य

अर्न्तकृया सम्बन्धित खेल तथा संस्था सम्बद्ध खेलविद तथा पदाधिकारी संग गरियोः

- प्रदेश सरकार सामाजिक विकास मन्त्रालय
- स्थानीय प्रशासनः पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका, सुन्दरवजार नगरपालिका, बेसीशहर नगरपालिका, जोमसोङ गाऊपालिका, ...
- जिल्ला खेलकुद विकास समिति कास्की र मुस्ताङ, जिल्ला युवा परिषद, शैक्षिक संस्थाहरु, उद्योग वाणिज्य संघ कास्की
- सम्बन्धित विधाका खेल संस्थाहरु र खेलविदहरु

स्थलगत जानकारी निम्नानुसार हासील गरिएः

युवा परिषद

- प्रारम्भिक सम्पर्क, खेलकुद पूर्वाधारको जानकारी, खेल संघहरु र खेल सञ्चालन स्थितिको जानकारी, खेल विकास कार्यक्रमको जानकारी

प्रदेश सरकार युवा खेलकुद मन्त्रालय, स्थानीय प्रशासन

- खेलकुद नीति कार्यक्रम तथा बजेट -जिल्ला, नगर एवं गाउंपालिका क्षेत्र
- कार्यक्रमको जिम्मेवारी र सरोकार पक्ष
- कार्यक्रम कार्यान्वयन स्थिति
- पूर्वाधार विकास र साझेदारी, साझेदारीका संभाव्य खेल र व्यवसायी समूह
- खेलकुद र विद्यालय

खेलकुद विकास समिति

- खेल क्षेत्र, खेल कार्यक्रम, परिचालन सञ्चालन स्थिति
- खेल संघहरुको भूमिका र जिम्मेवारी स्थिति
- पूर्वाधारहरुको विकास र संभार
- खेलहरु सम्बद्ध विद्यालयहरु

- उद्यमीहरुको भूमिका

खेल पूर्वाधारहरुको अवलोकन – अध्यावधिक स्थिति

शैक्षिक संस्था, खेलसंघ, स्थानीय प्रशासन, उद्योग वाणिज्य संघ,र खेलका प्रतिनिधी खेलाडीहरु संग छलफल

- खेल चयन र सञ्चालन स्थिति समीक्षा, जिम्मेवारी र साझेदारी
- खेल पूर्वाधारको विकासः पहल र बजेट परिचालन, कार्यान्वयन जिम्मेवारी र साझेदारी
- खेल कुन, पूर्वाधार योजना कस्तो र कहां, कार्यान्वयन जिम्मेवारी कसको, सहभागिता ककस्को र साझेदारीको संग र कसरी

बिधालय / क्याम्पस

- भौतीक सुबिधा र अवस्था
- बिधार्थीहरुलाई गराईने अतिरिक्त कृयाकलाप / खेलकुद
- बिधार्थीहरुको सक्रिय सहभागीता
- धेरै सहभागी हने क्रियाकलापहरु

व्यवसायी

- खेलमा लगानी बढाउन के गर्न सकिन्छ
- सम्भाबित खेलहरु
- कुन खेल सिफारीस गर्ने
- भौतिक संरचना विकासमा योगदान

खेलाडी

- स्थानिय कुन खेललाई प्रतियोगितात्मक तरीकाले अगाडी बढाउन सकिन्छ।
- राष्ट्रिय खेलमा कुनकुन खेलहरुलाई यस क्षेत्रमा सहभागी गराएमा प्रभावकारी हुन्छ।
- यस क्षेत्रले कुन खेलको भौतिक सुबिधा तालिम कोचिङको व्यबस्थाले गर्दा राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय गर्न सकिन्छ।
- कुनकुन खेलको तालीम केन्द्रहरु रहेका छन्।

पदाधिकारीहरु

- खेलकुदको विकासमा (चालेका कदमहरु)
- आर्थिक बजेट (बार्षिक)
- कुन कस्ता खेललाई यस क्षेत्रमा दीगो बिकास गर्न सकिन्छ।

मूख्य सूचनादाता

- यस क्षेत्रमा खेलकुदको अबस्था
- आर्थीक बजेटको भूमिका (पुग्ने, नपुग्ने)

- तालीम केन्द्रहरु के - के खुलेका छन् ।
- स्थानीय खेलहरु कुन - कुन खेलिन्छन् ? तिनलाई प्रतिस्पर्धात्मक तरिकाले बिकास गर्न सकिन्छकि सकिदैन ?

१.५ अध्ययनको सीमितता

अध्ययन निम्न सीमितता बीच गरिएको छः

- प्रदेश ४ को कास्की, लमजुङ र मुस्ताङको खेल पूर्वाधार अवस्थिति र विकासका संभावना र बहूखेल रंगशाला, कभर्डहल तथा कोर्टको न्यूनतम विकास गरिनुपर्ने अपरिहार्यताको वस्तुस्थितिको आधारमा समग्र देश, सबै प्रदेश र सबै स्थानीय तहमा खेल पूर्वाधारको नीतिगत तथा कार्यगत खाका खिचिएको छ ।
- समय र श्रोत को सिमितताले गर्दा खेलकुद विकास सम्बन्धि सैध्दान्तीक पक्ष समेट्न नसकिएको ।

२. खेल पूर्वाधार विकासः योजना र साझेदारी संभाव्यता

२.१ खेलविधा प्रचलन र विकास

राष्ट्रिय एवं अन्तराष्ट्रियस्तरमा प्रतियोगितात्मक रुपमा विभिन्न खेलहरू खेलिने गरिएका छन र नेपालको मौलिक परम्परागत खेलहरु लगायत निम्न खेलविधाहरू रहेका छनः

क सं	खेल समूह	खेल विधा	ओलम्पिक	एशियाली	द. एशिया	नेपाल
१	एथलेटिक-ट्रयाक	दौड	#	#	#	#
	-थ्रो	शटपुट	#	#	#	#
		जाभेलिन	#	#	#	#
		डिसकस	#	#	#	#
	-जम्प	हाइजम्प	#	#	#	#
		लङजम्प	#	#	#	#
		त्रिपलजम्प	#	#	#	#
		पोलजम्प	#	#	#	#
२	मैदान-घांसे	फुटबल	#	#	#	#
		हकी	#	#	#	#
		क्रिकेट		#		#
		बेसबल		#		
		रग्बी	#	#		
		गोल्फ	#			#
३	मैदान-बालुवा	विच भलिवल	#			
		विच फुटबल				
४	कोर्ट	लन टेनिस	#	#	#	#
		बैडमिण्टन	#	#	#	#
		भलिबल	#	#	#	#
		सेपाक टाका		#		
		बास्केटबल	#	#	#	
		हाण्डबल	#		#	#
		सफ्टबल		#		
		फुटसल				
		कबड्डी		#	#	#
		खो खो			#	
		स्क्वाश		#	#	

५	रेञ्जायार्ड	शुटिङ	#	#	#	#
		आर्चरी	#	#	#	
		बउलिङ		#		
६	रिङ (मञ्च)	बक्सिङ	#	#	#	#
		किक बक्सिङ				
		कुस्ती-फ्रिस्टायल	#		#	
		-ग्रेको रोमन	#		#	
७	टाटामी । सामरिक	जुडो	#	#	#	#
		कराते		#		#
		टाइक्वाण्डो	#	#	#	#
		उसु		#	#	#
		जुजित्सु		#		
८	टेबुल	विलियर्डास्नुकर				#
		टेबुलटेनिस	#	#		#
		चेस				#
		बाघचाल				#
९	तरबार	फेन्सिङ	#	#		
१०	साइकल	विएमएक्स	#	#	#	
		मउण्टेन बाइक	#	#	#	
		सडक साइक्लिङ	#	#	#	
		ट्र्याक साइक्लिङ	#	#	#	
११	जिम र भार	कलात्मक जिम	#	#		
		लयात्मक जिम	#	#		
		भारत्तोलन	#	#	#	#
		बडीबिल्डिङ				#
१२	विशेष प्रकृति	ट्राम्पोलिन	#			
		ट्रायथलन	#		#	
		पेन्थालन	#	#		
१३	घोडसवार	इक्वेष्ट्रियन-ड्रेसेज	#	#		
		-इभेण्ट	#	#		
		-जम्प	#	#		
		घोडा दौड				
१४	जल-पोखरी	पौडी	#	#	#	

		डाइभिङ	#	#	#	
		लयबद्ध पौडी	#	#	#	
		वाटर पोलो	#	#	#	
१५	जल-तालानदी	क्यानोइङ-स्ललोम	#	#		
		-स्प्रिण्ट	#	#		
		कयाकिङ				
		रोइङ	#	#		
		सैलिङ	#	#		
		जेट स्की		#		
१६	हिउं-स्की	साधारण	#			
		कस कण्ट्री	#			
		जम्पिङ	#			
१७	हिउं-स्केटिङ	फिगर	#			
		स्पीड	#			
		शर्ट ट्र्याक	#			
१८	हिउं-कोर्ट	आइस हकी	#			
		कर्लिङ	#			
१९	हिउं- विशेषनिर्मित	बबस्ले	#			
		ल्युज	#			
		स्नो बोर्ड	#			
		बायथलन	#			
		स्केलेटन	#			
		नर्डिक संयुक्त	#			
२०	साहसिक	बंगी जम्पिङ				#
		प्यारा ग्लाइडिङ				#
		रक क्लाइम्बिङ		#		#
		र्‍याफ्टिङ				
२१	रोलर	रोलर स्केटिङ		#		
		सडक स्केटिङ		#		
		रोलर हकी		#		
		इनलाइन स्केटिङ		#		
		स्केट बोर्डिङ		#		
२२	मोटर	मोटर ग्रैण्डप्रिक्स				

		मोसा ग्रैण्डप्रिक्स				

खेलकुदको विकासलाई वाञ्छित रुपमा उकास्न नेपालमा आवधिक योजनाहरुमा रणनीति सहित कार्यक्रमहरु निर्देशित गरिएको छ । हाल कार्यान्वयनमा रहेको चौधौं योजना (२०७३-२०७६) ले युवातर्फ खेलकुद, योगाभ्यास र सामाजिक क्रियाकलापमा युवाहरूको संलग्नता बढाउने रणनीतिकासाथ त्यसतर्फ अभिप्रेरित गर्न पूर्वाधार विकासका साथै विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने कार्यनीति अघि सारेको छ । खेलकुदतर्फ खेल पूर्वाधारको विकास तथा विस्तार गर्ने उद्देश्य अघि सार्दै निजी क्षेत्रको संलग्नतासमेत बढाई खेलकुदको विकासका लागि भौतिक पूर्वाधार निर्माण विकास र विस्तार गर्ने रणनीति बनाएको छ । सोको प्रयोजनकोलागि निम्न कार्यनीति तय गरेको छः

- खेलकुदका स्थानीय तथा राष्ट्रियस्तरका भौतिक संरचना तथा पूर्वाधारहरूलाई अन्तर्राष्ट्रियस्तरको मापदण्डबमोजिम सुधार गरिनेछ ।
- विद्यालय र विश्वविद्यालयहरूमा खेलकुदको पूर्वाधार निर्माण कार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- अन्तर्राष्ट्रिय एवम् राष्ट्रियस्तरको रङ्गशाला सार्वजनिक-निजी साझेदारीमार्फत निर्माण गरिनेछ ।

प्रमुख कार्यक्रमको रुपमा निम्न तोकिएका छन:

- सबै प्रदेशमा कम्तीमा एउटा सुविधा सम्पन्न रङ्गशाला, कभर्डहल, खेलग्राम, क्रिकेट मैदान निर्माण ।
- प्रत्येक निर्वाचन क्षेत्रमा कम्तीमा एउटा खेल मैदान निर्माण ।
- भूकम्पले क्षतिग्रस्त भएका खेलकुदका पूर्वाधारहरूको पुनर्निर्माण ।

हालसम्मको बजेट प्रस्ताव र कार्यान्वयन स्थिति हेर्दा धेरै कुरा गर्न बांकी रहेको छ । आ व २०७५।७६ को बजेट वक्तव्यमा निम्न कुरा समावेश गरेको छः

- बालबलिका तथा युवाहरुको शारीरिक तथा मानसिक विकासका लागी खेलकुदलाई जोड दिईने छ । स्थानीय तहको सहकार्यमा प्रत्येक स्थानीय तहमा सम्भाब्यताको आधारमा रंगशाला, खेल मैदान, युवा क्लब तथा विचरण पार्क क्रमिक रुपमा स्थापना गर्न आवश्यक बजेट ब्यबस्था । सबै प्रदेशहरुमा न्यूनतम एक प्रदेश स्तरीय रंगशाला निमार्ण गर्न बजेट ब्यबस्था ।

- अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा खेलकुदमार्फत नेपालको पहिचान स्थापना गर्न अठारौं एसियाली खेलकुद र तेह्रौं दक्षिण एसियाली खेलकुद प्रतियोगिताको तयारी एवं पूर्वाधार निर्माण र आठौं राष्ट्रिय खेलकुद प्रतियोगिता सम्पन्न गर्न रु २ अर्व ४ करोड बिनियोजन ।

२.२ खेल पूर्वाधार स्थिति र संभाव्यता

प्रत्येक खेलविधाका आ-आफ्नै संरचनागत स्वरुप हुन्छ जस अनुसार नै पूर्वाधार आवश्यक हुन आउंछ । दर्शकदीर्घा अनि खेल सञ्चालन तथा खेलाडी र दर्शकलाइ आवश्यक पर्ने सुविधा सहित पूर्वाधारको विकास गरिएको पाइन्छ । प्रायः विभिन्न खेल विधाहरूको प्रचलित पूर्वाधार निम्न बमोजिम हुने गरेको छः

क सं	खेल पूर्वाधार	खेलहरु	कैफियत
१	बहुखेल रंगशाला	फुटबल, हकी, एथलेटिक, रग्वी	
२	एकलखेल रंगशाला	क्रिकेट, फुटबल	
३	बहुखेल कोर्ट	बैडमिण्टन, भलिबल, बास्केटबल, हाण्डबल, कबड्डी, खोखो	

४	एकलखेल कोर्ट	स्क्वास	
५	कभर्ड हल-क	टेबुल टेनिस, विलियर्ड, स्नूकर	
६	कभर्ड हल-ख	वडीबिल्डिङ, भारत्तोलन, चेस, बाघचाल, फुटसल	
७	कभर्ड हल-ग	सामरिक खेल	जुडो, कराते, टाइक्वांडो, उसु .
८	कभर्ड हल-घ	मुक्केबाजी, कुस्ती	
९	स्वीमिङ पूल	पौडी, डाइभिङ, वाटरपोलो	
१०	सुटिङ रेञ्ज	सुटिङ, आर्चरी	
११	स्केटिङ रिंक	स्केटिङ	
१२	कोर्स	गोल्फ	
१३	स्की ट्रयाक	स्की	
१४	जिमखाना	जिम्नाष्टिक खेलहरु	
१५	इक्वेष्ट्रियन स्थल	घोडसवार खेलहरु	
१६	भेलड्रोम	ट्र्याक साइक्लिङ	
१७	बञ्जी स्पट	बंजी जम्पिङ	
१८	प्याराग्लाइडिङ फिल्ड	प्यारा ग्लाइडिङ	
१९	रक वाल	चट्टान आरोहण	

प्रदेश ४ मा खेल पूर्वाधार

अध्ययन क्षेत्र प्रदेश ४ को कास्की, लमजुङ र मुस्ताङमा स्थलगत अध्ययनले प्रमुखता पाएका खेलहरुको पूर्वाधार स्थिति र विकासको संभावनाहरुलाइ यसरी औंल्याएका छन:

कास्की/पोखरा

सेती नदीको पूर्वी किनारमा अवस्थित पोखरा रंगशाला ४१७ रोपनी क्षेत्रफल जमिनमा फैलिएको छ । स्थानीय व्यक्ति, संस्था, नगरपालिका समेतको लगानीमा पर्खाल तथा घेराबार बनाई खुला जमिन संरक्षण गरिएको छ । टयाक एण्ड फिल्ड सहितको फूटबल खेल मैदान भएको रंगशाला परिसरलाइ बहुउपयोगी खेलमैदानको रुपमा विकास र प्रयोग गरेको देखिन्छ । हाल यहाँ अन्तर्राष्ट्रियस्तरको प्रशिक्षण तथा प्रतियोगिता हुने दुई वटा कोर्ट सहितको भलिवल मैदान छ । पूर्वपट्टि दर्शकदीर्घ बनेको छ र खेल प्रशिषयाको लागि जम्पीङ वाल समेत वनाईएको छ । त्यसको माथिपट्टि पनि फूटबल मैदान छ, व्यवस्थित प्यारापिट बन्दैछ । मैदाने खेल (outdoor games) खेलाइने रंगशाला परिसरमै ठूलो कभर्ड हल बन्दैछ जसमा सामरिक खेल, बक्सिङ लगायत कोठे खेलहरु (indoor games) खेल्ने स्थान रहनेछ भनिएको छ । रंगशाला संगै निजी सार्वजनिक साझेदारी अन्तर्गत करिब तीन करोडको लागतमा दुई वटा व्याडमिण्टन कोर्ट निर्माणाधीन अवस्थामा छन् । वताईए अनुसार लागतको पचास प्रतिशत निजीक्षेत्रले बेहोरेको छ ।

रंगशालाको दक्षिण पश्चिम पट्टि क्रिकेट खेलको लागि अन्तर्राष्ट्रियस्तरको खेल मैदान बनाउन थालिएको छ । अभ्यासको लागि नेटकोर्ट रहेको छ । यसै रंगशालाको पश्चिम कभर्ड हल अगाडि तीन वटा लनटेनिस कोर्ट बनाएर व्यवसायिक खेल खेलाइएको छ । यसरी तलका तस्वीरहरुमा देखाए झैं रंगशाला क्षेत्रलाई खेलमय बनाइएको छ ।
यस रंगशालामा दैनिक ७०० देखि १००० सम्म खेलाडीहरु अभ्यासका लागि आउने गरेको जिल्ला खेलकुद विकास समितिले जानकारी दिएको छ । रंगशालामा हाल खेल प्रशिक्षकको रुपमा १७ जनाले १६ विधाका खेलमा प्रशिक्षण दिने गरेका छन् जसमा तीन जना अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका र ७ जना स्थानीय स्तरका प्रशिक्षक छन् । यी मध्ये ७ जना स्वयंसेवक छन् ।

पोखरामा सरकारी पौडी पोखरी नभएको, रग्वी फुटबल मैदानमा खेलाउने गरिएको, गल्फ कोर्स फूलबारी होटलमा रहेको, सेती नदी किनारमा बिच भलिबल कोर्ट बनाइएको, निजी क्षेत्रबाट संचालित १० वटा फुटसलका कोर्ट डोम रहेको, क्यानोइङ गराइने स्थल ल्वाङ्ग, घलेल र विरेठांटीमा रहेको, प्याराग्लाईडिङ स्थल साराङकोट – पामेमा रहेको, डुङ्गा रेस फेवाताल र बेगनास तालमा गराउने गरिएको छ भने अमरसिंह माविमा फूटबल, भलिबल, क्रिकेट, बास्केटबलको अभ्यास नियमित हुन्छ । फूटबलका लागि ४ वटा खुला मैदान, ५ वटा भलिबल कोर्ट, १ बास्केट बल कोर्ट समेत बनेको छ । यस विद्यालयले हरेक वर्ष स्पोर्टस् सप्ताहको आयोजना गर्छ र आन्तरिक र अन्तर विद्यालय खेलकुद प्रतियोगिताको आयोजना गर्नेगरेको छ । भारत्तोलनको कभर्ड हल कुमुदिनी होम्स विद्यालयमा रहेको छ । यी लगायत पोखरा र वरपर खेलविधा र पूर्वाधार स्थिति यस प्रकार छः

क्रसं	खेलविधा	खेलस्थान	पूर्वाधार	कैफियत
१	फुटबल, एथलेटिक, रग्वी, हकी फुटबल	पोखरा रंगशाला, भण्डारढिक रंगशाला अमरसिंह विद्यालय	१ मैदान र ट्र्याक १ मैदान ४ मैदान	दर्शकदीर्घा रहित दर्शकदीर्घा
२	भलिबल	रंगशाला परिसर अमरसिंह विद्यालय	२ कोर्ट ५ कोर्ट	दर्शकदीर्घ सहित ..
३	बक्सिङ, सामरिक खेल, टेबल टेनिस, फेन्सिङ	रंगशाला परिसर	२ कभर्डहल	निमार्णाधीन १
४	बैडमिण्टन	ऐ	२ कोर्ट	निमार्णाधीन
५	क्रिकेट	ऐ	स्तरीय मैदान	निमार्णाधीन
६	लन टेनिस	ऐ	३ कोर्ट	दर्शकदीर्घ सहित
७	पौडी	होटलहरुमा		
८	गोल्फ	फूलबारी होटल	कोर्स	
९	बिच भलिबल	सेती नदी कीनार	कोर्ट	दर्शकदीर्घ ...
१०	बास्केट बल	अमरसिंह विद्यालय	१ कोर्ट	
११	फुटसल	विभिन्न स्थान	१० डोम -निजी)	
१२	क्यानोइङ, कयाकिङ	ल्वाङ्ग, घलेल र विरेठांटी		
१३	डुङ्गा रेस	फेवा।बेगनास ताल	ताल	
१४	न्याफ्टिङ	सेती नदी		
१५	प्याराग्लाईडिङ	साराङकोट, पामे	कच्ची पूर्वाधार	
१६	स्क्वास	??		

१७	तांदो हान्ने (आर्चरी)	??		
१८	सेपाक टाक्रा	??		
१९	साइक्लिङ	??		
२०	ट्रायथलन	??		
२१	भारत्तोलन	कुमुदिनी होम्स	कभर्ड हल	दर्शकदीर्घ ...
२२	स्केट बोर्ड	??		

पोखरामा ७९ खेल संघ/समिति दर्ता भए पनि करिब २१ वटा संघहरु सक्रिय छन् । जिल्ला खेलकुद विकास समितिमा गरिएको अन्तरक्रियामा २४ जना खेलाडि, प्रशिक्षक तथा पदाधिकारी उपस्थित हुनु भई धारणा राख्नु भएको थियो । विभिन्न खेलविधाका संघ र पदाधिकारी विचमा पोखरा रंगशालाको बैठक हलमा आयोजित बिषय केन्द्रित छलफलमा उठेका सवाल र चासोहरु यस प्रकार छन्:

- क्रिकेट खेलमा नयां युवाहरुको चासो र संलग्नता बढेपनि पूर्वाधार राम्रो छैन र नियमित प्रशिक्षण पनि चलेको छैन साथै स्थानीयस्तरमा प्रतियोगिताको आयोजना पनि हुन सकेको छैन ।
- खेलाडि स्थानीयस्तरमै उत्पादन हुनुपर्छ भनेर सिमित पूर्वाधारमा पनि प्रशिक्षण चलाएका छौ । प्रशिक्षण योग्य पूर्वाधार छैन । मैदानहरु भाडामा लिन पनि लामो र झंझटिलो प्रक्रिया हुदां अफठ्यारो छ । स्कुलहरुले खेलकुदका लागि शुल्क उठाएपनि खेलकुदको उचित प्रशिक्षण दिने वातावरण नबनाई शोषण गर्दा पनि सरकार कार्वाही गरेको छैन ।
- शिक्षा र खेलकुदलाई संगै विस्तारहुने वातावरण र अभिभावकको अपेक्षालाई मिलाउन नसक्दा सक्षम परिवारमा पनि खेलाडि जन्माउन कठिनाई भईरहेको छ । खेलकुद, शिक्षा र व्यवसायिक भविष्यको बिच कुनै तालमेल नै छैन ।
- खेलकुद विकासकालागि खेलसंरचना, पोषण तथा प्रशिक्षणको सहज व्यवस्था हुनुपर्छ । खेलकुदका प्रतियोगिता, प्रशिक्षण नियमित हुनुपर्छ जसवाट खेलाडिको खेल्ने क्षमता, सिपको थप विकास हुन्छ । खेलकुदका प्रतियोगिताहरु संचालन भइरहदा समग्र अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव पर्छ।
- राज्यले खेल विधा अनुसारका नीति र आवश्यक लगानीको प्रबन्ध गर्नु पर्छ । खेलाडिको बीमा हुनुपर्छ । खेल्दा घाइते हुंदा उपचार सेवाको प्रबन्ध हुनुपर्छ त्यो छैन । खेलका लागि पर्याप्त बजेट नहुंदा खेलाडिहरु प्रतियोगितामा भागलिन आउंदा उचित खाना, आवास तथा अन्य पूर्वाधारको अभावले गर्दा अन्तरराष्ट्यिस्तरका खेलहरु संचालन गर्न पाईएको छैन ।
- साहसिक खेल तथा उच्च पहाडि धरातलिय खेलका संभावनाको प्रचार प्रसार तथा उचित पूर्वाधारको विकासमा लगानी बढाउनु आवश्यक छ ।

विद्यालयमा खेलकुद गतिविधिको अवस्थाबारे अध्ययन टोलीले स्थलगत अवलोकन तथा अन्तरक्रिया गरेको थियो । विभिन्न विद्यालयबाट व्यक्त गरिएका कुरा निम्न छन:

- विद्यालय शिक्षामा खेलकुदलाइ पाठयक्रम भित्र समावेश नगरी अतिरिक्त क्रियाकलापमा मात्र राख्दा खेलकुदमा राम्रो भविष्य भएका खेलाडीलाई खेल जीवनमा लाग्न परिवारले रोकेको । खेलकुदमा लाग्नेले शैक्षिक योग्यता नपाउँदा भविष्य अनिश्चित भएकाले खेलाडी उत्पादनको विषय प्रकृयागत ढंगबाट छैन । यो केवल व्यक्तिको आफूखुसी चाहना र प्रयासको भरमा मात्र छ ।
- खेलकुदको विषय पाठ्यक्रममा समावेश गरी भविष्यमा सक्षम खेलाडी उत्पादन गर्न राज्यले उचित वातावरणको सिर्जना गर्नुपर्छ । अहिलेको अवस्थामा खेलकुद मनोरञ्जन हो र यो अनिवार्य हुन सकेको छैन । खेलकुदमा लाग्नेहरु पनि भविष्य नदेखेर आर्थिक उपार्जनका लागि वैदेशिक रोजगारीमा जान बाध्य छन् । त्यसैले विद्यालय मात्र नभएर घरपरिवार तथा राज्य नलागी खेलाडी उत्पादनको अथाह सम्भावनालाई मूर्तरुप दिन सकिँदैन ।

पोखराको खेलकुदको क्षेत्रमा उद्योग वाणिज्य संघको लगानी अग्रणी छ , संस्थागत रुपमा सहाराक्लवको आहा रारा गोल्ड कप फूटवलको आयोजना बार्षिकरुपमा हुने गर्दछ । उद्योग वाणिज्य महासंघले सेवाशुल्क वापत सदस्य व्यवसायीवाट संकलनगरेको रकमको २० प्रतिशत भन्दा बढि रकम प्रत्येक वर्ष सामाजिक क्षेत्रको लागि खर्चगर्ने गरेको छ । यसमा खेलकुद प्रतियोगिता, खेल सामाग्री तथा साना पूर्वाधारका लागि धेरै जानेगरेको छ । उ वा संघमा गरिएको अर्न्तकृयामा उठेका सवाल र चासोहरु यस प्रकार छन्:

- खेलकुदका लागि पूर्वाधार वा पर्यटकका लागि नयां आवास यी सबै अव पोखरा बाहिर नयां गन्तव्य खोजेर विकास गर्नु पर्छ । यसको लागि सीमाना जोडिएको तनहुं जिल्लाको दुले गौडाको खयरघारी सेती नदिको आसपास ठूलो भूभाग विकास पर्खेर बसेको छ ।
- खेलकुदको विकासमा राज्यको लगानी र पोखरामा पोखरेलीले गरेको लगानी र त्यसको प्रतिफलको अव पुनरावलोकन गर्ने बेला भएको छ । अवको लगानी खाका विगतका लगानी र प्रतिफलको विश्लेषणवाट आउनुपर्छ ।

पश्चिमाचल होटल संघ पोखरा संगको अन्तरक्रियामा निम्न कुरा व्यक्त गरियो:

- खेलकुदको विकास हुनसके अहिलेको मौसमी पर्यटन बर्षभरि नै हुनेछन् जसवाट होटल व्यवसायमा ग्राहकको खांचो पर्दैन ।
- खेलकुदका राम्रा सुविधा सम्पन्न पूर्वाधार वनाउन सके पर्यटकको संख्या वढ्नुका साथै पर्यटकको वसाई लम्ब्याउन सकिन्छ ।

अग्रण्य सूचनादाताहरु संग गरिएको छलफलले निम्न कुरा प्रष्ट पारेका छन:

- क्रिकेटमा युवाको चासो बढेकोले पोखरा रंगशालाका अतिरिक्त गण्डकी बोर्डिङ, अम्बरसिह मावि तथा लेखनाथमा गरी खेल खेलिरहेका ७ वटा क्रिकेट मैदान छन् । पशुपतिघाटमा २५६ रोपनीमा क्रिकेट मैदान बनाउन योग्य छ । रंगशालाको परिसरमा सरकार र नीजिक्षेत्र मिलेर ३ वटा टेनिसकोर्ट बनिरहेका छन् ।
- पोखरा केन्द्रगरेर साहसिक खेलहरु तथा हिउदे खेलहरु खेलाउने गरी मनाङ मुस्ताङमा पूर्वाधार वनाउन सक्दा खेलकुदको माध्यमवाट यस क्षेत्रकै ठूलो आर्थिक उन्नति हुनेछ । प्रतियोगिता नहुदा पनि खेल प्रशिक्षण केन्द्र संचालन गर्न सक्दा खेलकुदका अतिरिक्त समग्र अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव पर्ने छ ।
- पोखरामा खेलकुदको विश्वविद्यालय संचालन गर्न आवश्यक छ । यसका लागि रानीपौवामा आवश्यक जमिन समेत उपलब्ध छ । कमसेकम स्नातकतह सम्मको खेलविधामा पाठ्यक्रम वनाएर संचालनमा ल्याउनु जरुरी छ ।

गैरसरकारी संस्था महासंघसंगको अन्तरक्रियाबाट निम्न टिप्पणी व्यक्त गरिएका छनः

- खेलकुद र पर्यटन एक अर्कासंग अन्योन्याश्रित छन् । खेलका नया संभावनाले पर्यटक बृध्दिहुन्छ । विगतको अनुभवले पनि मेला महोत्सव देखि अन्य जमघटको रौनकता विभिन्न खेलकुदका प्रतियोगिताले बढाएका छन् त्यसैले खेलकुद विकासका क्षेत्रमा लगानीको वातावरण वनाउने तथा पूर्वाधारमा सरकारले लगानीगर्नु पर्दछ ।
- खेलकुद एकेडेमी वनाएर खेलाडिको उत्पादन तथा खेल प्रशिक्षकका लागि रोजगारीको अवसर श्रृजना गराउनु आवश्यक छ । खेलकुदको समिति गठन गरिंदा कार्यकर्ता भर्तिकेन्द्रको रुपमा हुनु हुंदैन ।
- नगरका छोटो दुरीमा पर्नेगरी वाल उद्यान बनाएर वालवालिका र तीनका आमाहरु वा हेरालोको लागि मनोरजनात्मक खेलका अवसर देखिलिएर जेष्ठनागरीकलाई लाई लक्ष्यगरि खेलका पूर्वाधार निमार्ण र अभ्यासमा लानसके स्वस्थ्य र अनुशासित नागरिक बनाउन सजिलो हुन्छ साथै उपचारात्मक स्वास्थ्य सुविधाका पूर्वाधारको लगानी घटाउन सकिन्छ ।

पोखरा महानगरपालिकामा गरिएको अन्तरक्रियामा सहभागीहरुले निम्न कुरा व्यक्त गरेः

- खेलकुदका पूर्वाधार वनाउने क्रममा स्थानीय मौलिक संस्कृति र संम्पदाको जर्गेना र विकास सहितको विकास प्रक्रिया अगाडि बढाउन जरुरी छ । वडा नं १५ को सेती नदी किनारवाट साईकल ट्याक सुरुगरेर बन विज्ञान अध्ययन संस्थान हुदै गरि वनाउन सकिन्छ । पर्वतिय संग्रहालयको छेउमा वन्जी जम्पको लागि पूर्वाधार वनाउन सकिन्छ ।
- भण्डारढिकमा अन्तरराष्ट्रिय गैसस मर्सी कर्पस् (Mercy Corps) ले सहयोग गरेको योजनामा राष्ट्रिय खेलकुद परिषदले पनि रु ५५,००,००० लगानी गरेर फुटबल रंगशाला निर्माण हुदैछ ।
- सिकलेक, सैन्यडांडाका समथर भुमिमा उच्च धरातलिय खेलकुदको तालिम केन्द्र वनाउन सकिन्छ । यो पोखरावाट एकघण्टाको मोटरवाटोमा छ । यस्ता ठाउमा खेलकुदका अभ्यासका लागि पूर्वाधार बन्नसके प्राकृतिक संरचनाको संरक्षण तथा म्याराथन दौड तथा साहसिक साईकल दौड आयोजना गर्न सकिन्छ ।
- पर्यटनको तुलनामा खेलकुद संस्थागत भएको छैन । खेलकुदका आवश्यक पूर्वाधारमा सरकारको लगानी ज्यादै न्यून हुदां पर्यटन प्रबर्द्धन तथा आर्थिक विकासका अवसरहरु गुमेका पनि छन् ।

- ढुडेसांधु सिध्दवावा क्षेत्रवाट कारेश्वर सम्म साईकल ट्याक बनाउन सकिन्छ । त्यस्तै रानीवन देखि पातले छांगो (डेविस फल) सम्म साईकल ट्र्याक बनाउन सकिन्छ । फूस्रेखोलाको बांधसंगै बन्जिजम्पको लागि उपयुक्त स्थान छ ।
- सराङकोटले प्याराग्लाईडिङ, अल्ट्रालाइट/जिपफ्लायरको उडानको केन्द्र हुनपाएर पोखरा सहित नेपालको थप पहिचान बढाएको छ । यसै बर्ष हिउंदमा प्याराग्लाइडिङको अन्तरराष्ट्रिय प्रतियोगिता हुनलागेको जानकारी आएकोछ ।
- भलाङ भन्ने ठाऊ जुन १७०० मीटरको उचाईमा छ त्यहा फूटवलको मैदान बनाइदै छ । कास्कीकोटमा र्‍याफ्टीङको संभाव्यता अध्ययन भएको ठाऊ हो ।
- यी सबैको व्यवस्थित विकासकालागि महानगरको अगुवाईमा खेल विकास गुरुयोजनाको पहिलो आवश्यकता भएकोले नीतिगत रुपमा महानगरलाई संघिय तथा प्रदेश सरकारको आवश्यक सहयोग र समन्वय आवश्यक छ ।

यीनै पृष्ठभूमिको बीच प्रदेश नं ४ का मुख्य मन्त्री र सचिवालयका शिर्षस्थ पदाधिकारीहरुसंग गरिएको छलफलले निम्न कुरा स्पष्ट गरेको छ:

- खेलकुदको विकासका लागि लगानी गर्ने सम्बन्धमा संघिय सरकारको प्रष्टधारणा आवश्यक छ ।
- नेपाल सरकारले समपुरक अनुदानमा खेलकुद क्षेत्रमा लगानी योजना सहित बजेट दिनुपर्छ । संस्थागत रुपमा खेलकुद विकास गर्न आवश्यक भएपनि स्थानीयहरुले पूर्वाधार विकासमा लगानी गर्ने संभावना छैन । खेलकुद विकास गर्ने सम्बन्धि आवश्यकता पहिचान गरेर खेलकुद मन्त्रालयले यसको संभाव्यता अध्ययन गराउनु उपयुक्त हुन्छ । स्थानीयतहमा खेलकुद विकासका योजना राख्न सकिन्छ किनकी खेलाडि स्थानीय नै हुन्छन् ।

प्रदेश नं. ४ को सामाजिक विकास मन्त्रालयको आर्थिक वर्ष ०७५।०७६ मा युवा खेलकुद अन्तर्गतको नीति तथा कार्यक्रममा निम्न विषयहरु समेटिएका छन् :

- युवा सम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून, योजना तर्जुमा गरी कार्यान्वयन र नियमन गरिनेछ । सुजनशील युवा वैज्ञानिक, उत्कृष्ट खेलाडी, कलाकार, प्रकृति संरक्षक, समाजसेवी, उद्यमी युवा युवतीहरुको पहिचान गरी प्रोत्साहन र पुरस्कृत गरिनेछ ।
- खेलकुद सम्बन्धी नीति र कानुन तर्जुमा तथा मापदण्ड निर्धारण गरी स्वच्छ, प्रतिस्पर्धात्मक राष्ट्रिय अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको खेलकुद पूर्वाधार विकास गर्दै लगिनेछ । प्रदेशमा आगामी आ.व.मा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको वहुउपयोगी रंगशाला निर्माण गर्नका लागि विस्तृत योजना तयार गरिनेछ । त्यसैगरी नगरपालिकामा राष्ट्रिय स्तरको रंगशाला र सबै स्थानीय तहमा कम्तीमा एक खेल मैदान निर्माण गर्दै लैजाने नीति लिइनेछ । अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको क्रिकेट मैदान र गल्फकोर्सको सम्भाव्यता अध्ययन सम्पन्न गरी विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयारी गरी निर्माण कार्य प्रारम्भ गरिनेछ । उच्च उचाई तालिम केन्द्रको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार पारी निर्माण कार्य अगाडि बढाइनेछ ।
- राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरको खेलकुदमा प्रदेशको तर्फबाट सहभागी हुने घाइते हुने खेलाडीको उपचारको व्यवस्था प्रदेश सरकारले गर्नेछ ।
- मन्त्रालयले निजी तथा सामुदायिक विद्यालयमा खेलाडी उत्पादनका बारे प्रत्येक ६/६ महिनामा खेलकुद भेलाको आयोजना गर्नेछ ।

लमजुङ

यस जिल्लामा खेलकुद पूर्वाधार अति सीमित रहेका छन । बेशीशहर लगायत सुन्दर बजार नगरपालिकाहरुले खेलकुदमा अलि बढी चासो लिएको देखिन्छ ।

बेशीशहर नगरपालिकामा हरेक वर्ष प्रतियोगिता हुने खेलमा व्याडमिण्टन, बास्केटबल, कराँते आदि छन तथा मेला पर्व उत्सवमा फुटबल प्रतियोगिता हुने गरेको छ । मर्स्याङदीको किनारको खेल मैदान अहिले नेपाली सेनाको जिम्मामा छ । यस बाहेक वडा नं. ६ नदी तीरमा निजी जमिनमा खेल हुने गर्दछ । फूलबारी मैदानमा भलिबलको वार्षिक प्रतियोगिता हुन्छ । मर्स्याङदी जलविद्युत परियोजनावाट विजुलीको साथै पानी तटबन्ध गरिएर बनेको झण्डै ४ किलो मिटरका स्थानमा जल विहार जस्ता खेल आयोजना हुनसक्छन् । नगरपालिकाले खुदी देखि बेसीशहर सम्मको १२ किमीमा ऱ्याफटीङ हुने गरेको जानकारी दिएको छ । यस्तै गाऊशहरको चण्डि वडा नं ३ को पुवा र वडा नं १० को भाचोकमा प्याराग्लाईडिड उडाउन सकिने तथा वडा नं ९ को पुरानोकोट र वडा नं ६ को सेतीभिर छापस्वांरामा रकक्लाईम्बिडकोलागि उपयुक्त स्थान रहेको छ । वडा नं २ को मगरगाऊ होमस्टे नजिक फूटवल मैदान छ । वडा नं ६ को सिसौघारीमा क्रिकेट मैदान छ । नगरपालिकाको सोच अनुसार खेल विकास यस प्रकार गर्नसकिने छः

- क्यानोइङ्ग : वर्षमा एक पल्ट मर्स्याङ्गदी जलाशय (उदीपुरको गाईखुरे झर्नामा)
- ऱ्याफ्टिङ्गः बैँसीसहरको उदीपुरदेखि सुन्दरबजारको पाउँदीसम्म चलाउन सकिने ।
- प्याराग्लाइडिङ्ग : वडा नं. १० को गाउँभाचोक, वडा नं. २ को दुवा
- रक क्लाइम्बिङ्गः वडा ६ को पुरानोकोट
- बन्जी जम्पः वडा नं. १ को गाईखुरे खोला
- अल्ट्रालाइट स्टेशनः वडा नं. ९ को शितलेस्वाँरामा हुन सक्छ ।

सुन्दर बजारमा लमजुङ्ग कृषि क्याम्पसको चौर विभिन्न खेलको प्रतियोगिता हुने स्थान (जिल्ला स्तरीय खेलसमेत) रहेको जहां विभिन्न खेलहरु खेलिन्छन । यसका साथै तादीनदी किनारमा खेलमैदान रहेको छ ।

परम्परागत खेलमा भलिवल प्राय सबै गाऊको खेलहो । चण्डिकोट र ताकुकोटवाट प्याराग्लाईडिड संचालन हुने स्थानहरु हुन । अहिले शहर वजारमा ब्याडमिण्टनमा सबै लागेका छन् । कोर्टहरु वनेका छन् । कृषि क्याम्पसमा खेल मैदान पनि हुनाले जिल्लास्तरिय खेलहरु प्राय यहि हुन्छन् । वडा नं ७ को वडहरेमा ८४ रोपनी समथर पर्ति जमिन छ त्यहा रंगशाला वनाउन सकिन्छ । वडा नं १ ढाडफेदी, भैरवी टोल कुन्छामा एक्लेगरो झण्डै ९ साईजको फूटवल ग्राउण्ड वनाउने ठाऊ छ । वडा नं ११ को सिन्दुरेमा चैते दशैमा देवीको पूजा तथा मेला लाग्छ त्यसै अवसरमा त्यहा फूटवल प्रतियोगिता हुन्छ ।

नगरपालिका इन्जिनियर श्री जीवनजंग थापा अध्ययन टोलीलाई खेलमैदान देखाउदै

खेलकुद विकासमा लमजुङका चुनौती निम्न देखिएका छन: पूर्वाधार नहुनु, प्रशिक्षक नहुनु, निजी क्षेत्रले चासो नदेखाउनु, नयाँ प्रतिभा तयार नहुनु, नयाँ प्रतिभाको खोजी नहुनु, अभिभावकले चासो नदिनु, गाउँ टोल वडास्तरीय प्रतियोगिताहरु नहुनु ।

मुस्ताङ

मुस्ताङको खेलकुद विकासमा स्थानीयले आफूलाई मनपरेको परम्परागत तांदो हान्ने खेल खेल्ने गरेका छन् । स्थानीय चासो रहेका तांदो हान्ने (आर्चरी), घोडा दौड (थारतुङ) र महोत्सबको रुपमा खेलिने भलिबल, फुटबल प्रचलनमा छन पर्याप्त पूर्वाधार विना नै । यहां विकास गर्न सकिने अन्य खेलहरुमा साइक्लिङ, बाइक ट्रेल, चट्टान आरोहण, अल्ट्रा म्याराथुन, स्की, स्केटिङ् र स्नो बोर्डिङ् हुन जो पर्यटकीय आकर्षणले पनि महत्वपूर्ण छन । विद्यमान खेल पूर्वाधारमा जोमसोडस्थित जिल्ला खेलकुद विकास समितिका अनुसार कर्भड हल छ । तांदोहान्ने हल छ । विद्यालय परिसरमा सामुदायिक हल छ । खेलकुदका पूर्वाधार विकासकालागि खुला स्थानहरु प्रशस्त छन । हिऊपर्ने तथा हावा बढि लाग्ने हुनाले यहां खेलखेलाउन बहुउद्देश्यीय कभर्ड हलको आवश्यकता छ ।

प्रदेश ४ मा गरिएको अर्न्तकृया र अवलोकनले खेल पूर्वाधार विकासमा निजीक्षेत्रको लगानी तथ सार्वजनिक निजी साझेदारीका ७ वटै प्रदेशमा अवलम्बन गर्न सकिने निम्न संभावनाहरु देखाएका छन:

- सरकारले जमीन भोगाधिकार (लिज)मा उपलब्ध गराएमा संबन्धित खेल क्लब वा संबन्धित खेल संघले स्वलगानी र वित्तीय कर्जालिइ शहरी क्षेत्रमा निम्न खेल पूर्वाधार विकासमा सकृय हुने छन:
  - आन्तरीक खेलहरु: स्नूकर, स्केटिङ, बाउलिङ, फुटसल, सामरिक खेल, व्यायामशाला/जिमखाना
  - खुला कोर्टमा भलिबल, बास्केट बल, लन टेनिस ।
  - विदेशमा जस्तो फूटबल क्लवहरुको आफ्नै रंगशाला नेपालमा तत्काल संभाव्य नरहेको ।

- सार्वजनिक निजी साझेदारीमा निम्न खेलका पूर्वाधार विकास गर्न सकिनेछ:

- पर्यटकीय आगमन क्षेत्रमा पर्यटन व्यवसायी संघ, होटेल संघ संगः साहसिक खेलहरु, गोल्फ, लन टेनिस, बाइक ट्रेल,
- आफुलाइ उच्च हैसियतमा उभ्याउन चाहने विद्यालयहरु संगः टेबल टेनिस, बैडमिण्टन, भलिबल, बास्केट बल, फुटबल
- उद्योग व्यापारका संघ तथा खेलप्रेमी अग्रणी व्यवसायी संगः लन टेनिस, भलिबल, क्रिकेट
- अन्तर्राष्ट्रिय खेल संघ संगः स्की, स्नोबोर्डिङ, प्याराग्लाइडिङ

३.स्थलगत अध्ययनमा सम्पर्क व्यक्तिहरु

(व्यक्तिगत, समुह र संस्थागत रुपमा भेटघाट र अन्तरक्रिया गरिएका व्यक्तिहरुको विवरण)

अग्रण्य सूचनादाता पोखरा

क्रम	नामथर	पद	संस्था वा कार्यालय	सम्पर्क नंम्बर
१	श्री कृष्णमुरारी न्यौपाने	सचिव	सामाजिक विकास मन्त्रालय, पोखरा	९७४१०२७३४२
२	श्री गणेश वहादुर भटराई	बक्सिड खेलाडि	बुमयाड रेष्टुरेन्ट	९८५१०२११७०
३	श्री चिनुराना भाट	प्रार्चाय	फिष्टेल एकाडेमी	९८५६०२००९८
४	श्री हरि प्रसाद गैरे	होटल व्यवसायी	पोखरा रिर्सोट	
५	श्री अशोक पालिखे	समाजसेवी	कुमुदिनी होम्स	९८५६०२५९६७
६	श्री शैलेन्द्र रावत	महासचिव	नेपाल पाराग्लाईडिड	९८५११६५९२२
७	श्री प्रदिप गैरे	कार्यक्रम अधिकृत	नेपाल पर्यटन वोर्ड	
८	श्री शेष नारायण पौडेल	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	पोखरालेखनाथ महानगरपालिका	
९	श्री नारायण प्रसाद शर्मा	कानून अधिकृत	पोखरा लेखनाथ माहनगरपालिका	

समुह केन्द्रित छलफल र त्यसका सहभागिहरु

खेलाडिहरुको संघहरु पोखरा रंगशाला -खेलाडि संगको समुह केन्द्रित छलफलमा उपस्थिति				
क्रम	**नाम थर**	**पद**	**संस्था**	**सम्पर्क नम्बर**
१	श्री तेज प्रसाद काफ्ले	उपसचिव,	प्रदेश मन्त्रालय, सामाजिक विकास	९८५६०३५३३३
	श्री प्रकाश राज शर्मा	शाखा अधिकृत,	सामाजिक विकास मन्त्रालय प्रदेश ४, ,	९८४६०८५६६९
	श्री कृष्ण तिमिल्सिना	शाखा अधिकृत,	सामाजिक विकास मन्त्रालय प्रदेश ४, ,	९८४६३५८५५५
२	**मूख्य मन्त्रिको कार्यालय**			
क	श्री पृथ्वी सुव्वा गुरुड	मुख्य मन्त्रि	प्रदेश ४, पोखरा	
ख	श्री विकास लम्साल	मन्त्रि	प्रदेश ४	
३	श्री लक्षमण अर्याल	प्रमुख सचिव	प्रदेश नं. ४	
४	श्री लालमणि ओभ्का	सचिव	मन्त्रीपरिषद प्रदेश नं. ४	
५	श्री राजेन्द्र घिमिरे	स्वकीय सचिव	मुख्यमन्त्रिको कार्यालय	९८५१११०११८
अग्रण्य सूचना दातासंग उहांहरुकोकार्यकक्षमा भएको छलफल				
१	श्री शेषनारायण पौडेल	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका	९८५११७५४११
२	श्री नारायण शर्मा	कानून अधिकृत	पो ले महानगरपालिका	
३	श्री शेरवहादुर थापा	खेल शिक्षक	अमरसिंह मावि	९८४६१४२५६५
४	श्री तेजस्वी वराल	प्र.अ.	अमरसिंह मावि	

५	श्री चिनु राना भाट	प्रधानाध्यापक	फिस्टेल एकडेमी	
६	श्री एकराज गीरी	पूर्वसचिव	खेलकुद पत्रकार मंच	
७	श्री अशोक पालिखे	समाज सेवी	कुमुदिनी होम्स	
३ समुह केन्द्रित ललफलमा उपस्गिति				
१	श्री गणेश बा. भट्टराई	वक्सीङ्ग खेलाडी		
२	श्री राजेन्द्र बा. भट्टराई	भलिवल खेलाडी		९८५६०२३५२२
३	श्री भिम पराजुली	भलिवल खेलाडी		९८५६०२३६६६
४. समुह केन्द्रित छलफल				
	श्री केशब पाठक	अध्यक्ष	नेपाल खेलकुद पत्रकार मंच कास्की	९८५७०२२७०
	श्री दिनानाथ वराल	उपाध्यक्ष	नेपाल खेलकुद पत्रकार मंच कास्की	९८५६०७७०७७
	श्री रंजन अधिकारी	सचिव	नेपाल खेलकुद पत्रकार मंच कास्की	९८५६०६१४३३५
			नेपाल खेलकुद पत्रकार मंच कास्की	
५. समुह केन्द्रित छलफल, उद्योग बाणिज्य संघ, कास्की				
१	श्री विश्वशंकर पालिखे	अध्यक्ष	उद्योग बाणिज्य संघ, कास्की	
२	श्री दामु अधिकारी	महासचिव	उद्योग बाणिज्य संघ, कास्की	
३	श्री टोप वहादुर थापा	कार्यकारिणी	उद्योग बाणिज्य संघ, कास्की	

मुस्ताङ

समुह केन्द्रित छलफल,				
१	श्री सुमन थापा	अध्यक्ष	खेलकुद विकास समिति मुस्ताङ	९८४७६७०२१२
२	श्री मैया कंडेल	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत		
३	श्री	गुल्मपति	नेपाली सेना, जोमसोङ	

लमजुङ

१. अग्रण्य सुचनादाता

१	श्री ज्ञानुशाह	उपप्रमुख	सुन्दरवजार नगरपालिका	९८५६०४७६३२
२	श्री प्रेमराज गीरी	प्रमुख प्रशासकिय अधिकृत	सुन्दरवजार नगरपालिका	९८५६०१०१११
३	श्री अमृत आचार्य	विद्युतिय सूचना विज्ञ	सुन्दरवजार नगरपालिका	
४	श्री जीवनजंग थपा	इन्जिनियर	सुन्दरवजार नगरपालिका	९८४१७४५९१५
५	श्री गोबर्धन गौडेल	एग्रोफार्म संचालक	वडा नं १ सुन्दरवजार	९८५५०६०९८१

समुह केन्द्रित छलफल, समामाजिक विकास तथा खेलकुद संमिति, सुन्दरवजार नगरपालिका

१	श्री शान्ता भूजेल	कार्यपालिका सदस्य, संयोजक वडानं २	सुन्दरवजार नगरपालिका	९८५६०४७६२९
२	श्री रघुनाथ मिश्र	वडा नं ६ अध्यक्ष	सुन्दरवजार नगरपालिका	९८५६०४६०२५
३	श्री जयराम रेग्मी	वडा नं ७ अध्यक्ष	सुन्दरवजार नगरपालिका	९८५६०४५२९६
४	श्री प्रेम वहादुर थापा	मिलनचोक, Action Aid	सुन्दरवजार नगरपालिका	

२. अगण्य सूचनादाता संग अन्तरवार्ता बेसीशहर नगरपालिका, लमजुड

१	श्री गितवहादुर तामाङ्ग	सदस्य	जिल्ला. खेलकुद विकास समिति लमजुङ्ग	९८५६०४५५२६
२	श्री सूर्यप्रसाद अधिकारी	कार्यालय प्रमुख	जिल्ला. खेलकुद विकास समिति लमजुङ्ग	९८४६४५७०५७
३	श्री गुमान सिंह अर्याल	प्रमुख	बेसीशहर नगरपालिका	९८५६०४६५१०
४	श्री लक्ष्मी अधिकारी	उपप्रमुख	वेसीशहर नगरपालिका	९८५६०४६५११

कास्की जिल्ला खेलकुद विकास समिति र विभिन्न खेलकुद संघका प्रतिनिधि संगको अन्तरकियाका सहभागीहरु

क्र.स.	नाम थर	पद	प्रतिनिधित्व गर्ने
१	दिपक वा. गोदार	प्रशिक्षक	केन्द्रीय
२	सुविन गुरुङ्ग	खेलाडी	खेलाडी
३	रेणु पुन सितेरियो कराते	खेलाडी	खेलाडी
४	मोनु तामाङ्ग	खेलाडी	खेलाडी
५	प्रकाश खड्का	खेलाडी	खेलाडी
६	जीवन मल्ल	प्रशिक्षक	प्रशिक्षक
७	राजकुमार थापा	अध्यक्ष	कास्की वडी विल्डीङ्ग एण्ड फिटनेस संघ
८	मिलन गुरुङ्ग	अध्यक्ष	कास्की जिल्ला फुटबल संघ
९	निशान काकी	प्रशिक्षक	तेकन्दो
१०	हरि खड्का	प्रशिक्षक	कम्पो काई
११	सिम गुरुङ्ग	प्रशिक्षक	फूल कन्टयाक कराते
१२	डम्बर गुरुङ्ग	प्रशिक्षक	
१३	धन लामा	उपाध्यक्ष	सितिरियो कराते
१४	रत्न आले	उपाध्यक्ष	फुलकन्टयाक कराते
१५	शमशेर गुरुङ्ग	खेलाडी	वक्सीङ्ग
१६	विष्णु प्रसाद अधिकारी	अन्तराष्ट्रिय रेफ्री	तेक्वान्दो
१७	चन्द्र कुमार गुरुङ्ग	कोषाध्यक्ष	कास्की क्रिकेट संघ
१८	रिजन प्रजु	प्रशिक्षक	क्रिकेट
१९	सुबाश खड्का	सचिव प्रशिक्षक	क्योकुशिन वुढोकाई रग्वी कास्की
२०	बेल बा. थापा	उपाध्यक्ष	क्योकुशिन वुढोकाई
२१	भिम पराजुली	अध्यक्ष	कास्की जिल्ला भलिवल संघ
२२	नविन आले	कोषाध्यक्ष	कास्की वडी विल्डीङ्ग एण्ड फिटनेस संघ

२३	अन्नादय खान	अध्यक्ष	मोया थाई
२४	धर्म राज कोइराला	अध्यक्ष	बुधोकाई करते

पोखरा लेखनाथ महानगरपालिका पदाधिकारी संगको अन्तरक्रियामा उपस्थिति

क्र	नाम	पद	मोबाइल नं
१	मान वहादुर जि सी	प्रमुख	९८५६०३०६१२
२	्बिन्द्र बा. प्रजु	वडा अध्यक्ष, ३	९८५६०२०१४८
३	जगत वहादुर पहरी	वडा अध्यक्ष, ६	९८५६०३७२२६
४	रामचन्द्र बराल	वडा अध्यक्ष, ७	९८५६००३००७
५	लेख वहादुर तामाङ्ग	वडा अध्यक्ष, १३	९८५६०३१७७९
६	प्रकाश पौडेल	वडा अध्यक्ष, १५	९८५६००३०१५
७	जीवन प्रसाद आचार्य	वडा अध्यक्ष, १६	९८४६०५३१७८
८	रङ वहादुर थापा	वडा अध्यक्ष, १८	९८५६००३०१८
९	शोभा मोहन पौडेल	वडा अध्यक्ष, १९	९८५६०२८३१८
१०	सिम वहादुर गुरुङ्ग	वडा अध्यक्ष, २०	९८५६००३०२०
११	नारायण प्रा. बराल	वडा अध्यक्ष, २६	९७५६०००८८२
१२	पूर्ण कुमार गुरुङ्ग	वडा अध्यक्ष, २७	९८५६००३०२७
१३	निर्मल दियाली	वडा अध्यक्ष, २८	९८५६००३०२८
१४	चेत वहादुर गुरुङ्ग	वडा अध्यक्ष, २९	९८५६००३०२९
१५	श्रीराम पोखरेल	वडा अध्यक्ष, ३०	९८५६००३३०
१६	कमल थापा	वडा अध्यक्ष, ३१	९८५६००३०३१
१७	राधिका शाही	कार्यपालिका सदस्य	९८५६००३०४०
१८	मंजु विश्वकर्मा	कार्यपालिका सदस्य	९८५६००३०४१
१९	सन्तु देवी सुवेदी	कार्यपालिका सदस्य	९८५६००३०४२
२०	पुष्प घले पहरी	कार्यपालिका सदस्य	९८४६०२६३०६
१०	पदम राज पहरी	गैसस महासंग कास्की अध्यक्ष	९८४६०८६९९९
१९	दिपक वहादुर गोदार	खेलकुद	९८५६०३१२११

४. एरिना, गुजरात

सार्वजनिक निजी साझेदारीमा विकास गरिएको व्यवसायिक विविधिकरण सहितको बहूखेल पूर्वाधारबाट धेरै कुरा सिक्न सकिन्छ:

TransStadia, the Rs 550 crore sports complex in Gujarat

The venue is a public-private partnership between the government of Gujarat and TransStadia.

A Rs 550 crore sports complex has come up in Maninagar in the heart of Ahmedabad. The state government handed over approximately 9.24 acres of land for this. The land for the project, given on a lease for 35 years at a nominal price, was allotted in 2013 following a state cabinet approval in 2011. As per the concession agreement signed with the Gujarat government's tourism department, TransStadia will give minimum 2% of their revenue to the state authorities for the development of sports in Gujarat.

The Arena is a multi-purpose stadium. The facility houses as many as 14 sports, excluding cricket. It is Asia's biggest and India's first convertible stadium, which was the venue for 2016 Kabaddi World Cup (Standard style). It is an outdoor stadium that converts into indoor stadium at a touch

The stadium seats 20,000 in its outdoor configuration, which is built to FIFA specifications. Using technology licensed from the British firm StadiArena, a portion of the field can be partitioned into a 4,000-seat indoor arena. It has taken ideas from sports complexes all over the world including UK's Wembley Stadium, Tokyo Dome of Japan and Amsterdam Arena in the Netherlands.

Don't build a Stadium (Stand) that is used for football 25 days a year - which then tries to turn into a Commercial Leisure Building for the other 340 days of the year.

Do build a Commercial Leisure Building that makes a profit 340 days a year - which then turns into a Football Stadium (Stand) on 25 occasions each year.

It has 70,000 sq ft for retail space. A 150-200 room hotel is getting completed.

५. फोटो ग्यालरी

पोखरा रंगशालाको भलिवल कोर्ट

अमरसिंह माध्यमिक विद्यालयको फुटवल ग्राउण्ड

प्रदेश नं ४ का मूख्य मन्त्री श्री पृथ्वी सुव्वा गुरुडसंगको अन्तरक्रियापछिको अवस्था -

गैरसरकारी संस्था महासंगको कास्की शाखामा अन्तरक्रिया पछि फोटो

पामेवाट पुर्वतर्फ देखिने फेवातालको दृश्य

पोखराभित्रको वाराही विद्यालय नजिकको खेलमैदान, मालेपाटन

जलक्रिडाका लागि उपयुक्त देखिने फेवातालको पश्चिमपटिको दृष्य

सुन्दरवजार नगरपालिकाको वडा नं ६ पाउदि खोलाको किनारमा रहेको खेलमैदान

वेसीशहरको मर्स्याङदी किनारमा खेलमैदान वनाउन सकिने जमिनको अंश